

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA

DIPLOMSKA NALOGA

SUZANA MARTINJAK

UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA
Študijski program: Predšolska vzgoja

PREPOZNAVANJE IN IZRAŽANJE ČUSTEV OB IGRI Z LUTKO

DIPLOMSKA NALOGA

Mentorica:
mag. Helena KOROŠEC

Kandidatka:
Suzana MARTINJAK

Ljubljana, junij, 2011

Iskrena hvala mentorici mag. Heleni Korošec za strokovno pomoč, nasvete in spodbudne besede.

Iz srca se zahvaljujem sestri Nataši za ves čas, ki si ga je vzela pri nastajanju diplomske naloge.

Hvala vsem vam, ki ste me spodbujali.

Diplomsko delo posvečam pokojnemu očetu.

POVZETEK

Diplomska naloga raziskuje spoznavanje in izražanje čustev s pomočjo lutke v skupini tri do štiri leta starih otrok. Teoretični del govori o teoriji čustev in njihovih značilnostih, opisuje štiri osnovna čustva: strah, jezo, žalost in veselje, ter značilnosti otrokovih čustev. Vključuje razmišljanja o lutki in vrstah lutk. Osredotoča se na komunikacijo z lutko, tako besedno kot nebesedno. Naloga predstavlja, kako pomembna je lutka v rokah vzgojitelja pri premagovanju strahov in pri razvoju otrokove samopodobe. Največji pomen pri premagovanju otrokovih notranjih blokad smo namenili simbolni igri, v kateri otrok razvija svojo domišljijo, ustvarjalnost in komunikacijske sposobnosti.

S pomočjo pravljič, zgodb, predstav, pogovorov, plesa, mimike, likovne ustvarjalnosti in igre z lutkami smo spoznavali in izražali čustva.

Namen naloge je otrokom približati svet lutk in njihovo magično moč pri komunikaciji z okoljem ter rušenju notranjih blokad.

KLJUČNE BESEDE

lutka, čustva, komunikacija, simbolna igra

ABSTRACT

This diploma paper explores learning about and expressing feelings by means of a puppet in a group of three and four year old children. The theoretical part is about the theory of emotions and their characteristics, it describes four basic emotions: fear, anger, sadness and joy, and the characteristics of children's emotions. It includes reflections on the puppet and the types of puppets. It focuses on the communication with the puppet, verbal as well as non-verbal expression. The paper represents the importance of the puppet in the hands of educators to overcome fears and develop children's self-image. The greatest importance to overcome child's internal blockages was given to a symbolic game in which children develop their imagination, creativity and communication skills.

With the help of fairy tales, stories, performances, talks, dance, mime, artistic creativity and playing with dolls, we learned about and expressed emotions.

The aim of the study of children the world of puppets and their magical powers to communicate with the environment and the demolition of internal blockages.

KEY WORDS

puppet, emotions, communication, symbolic play

KAZALO

1. UVOD	1
2. TEORETIČNI DEL	2
2.1 ČUSTVA	2
2.2 ČUSTVA PREDŠOLSKEGA OTROKA	15
2.3 ČUSTVA IN LUTKA	20
3. EMPIRIČNI DEL	34
3.1 OPREDELITEV PROBLEMA	34
3.2 SPOZNAJMO SUPINO JEŽKI	35
3.3 SPOZNAJMO ČUSTVA	40
3.4 ČUSTVO STRAH	46
3.5 ČUSTVO JEZA	52
3.6 ČUSTVO ŽALOST	59
3.7 ČUSTVO VESELJE	68
3.8 LUTKOVNI KOTIČEK	75
4. ZAKLJUČEK	83
5. LITERATURA	85

1. UVOD

Lutka - predmet, ki dobi svojo pravo podobo šele, ko ga oživimo, nas popelje v čisto drugačen svet. Svet, v katerem se prebudi domišljija in naša ustvarjalnost. Svet, v katerega projiciramo naše notranje doživljanje, ki je obarvano s paleto različnih čustev.

Prav čustva so tista, zaradi katerih sem se v svoji nalogi odločila uporabiti lutko kot izrazno sredstvo. Lutka je otrokom blizu. Na nevsiljiv način se jim zna približati. Pomaga jim podreti pregrado med notranjim in zunanjim svetom.

Že pri dojenčku opazimo stanja, s katerimi nam sporoča potrebi po hrani in varnosti. Po nekaj mesecih otrok že kaže osnovna čustva veselja, jeze, strahu in žalosti. Kako se čustva razvijajo, je veliko odvisno od okolja, v katerem živi. Prve čustvene vzorce otrok pridobi v družini. Kjer prevladuje pozitivna komunikacija s čustvi, bo lažje razvil zdravo samopodobo in bo to prenesel tudi v zunanje okolje. Če pa otrok v ožjem okolju večkrat doživlja strah, žalost ter jezo, lahko ta čustva ponotranji in predstavljajo mu oviro pri graditvi samozavesti in sproščenem izražanju čustev.

Izkušnje, ki sem jih pridobila pri delu v vrtcu kažejo, da imajo otroci, ki so že v svoji naravi introvertirani, ob vstopu v vrtec težave s komunikacijo. Počutijo se utesnjene in svoja občutja zadržujejo v sebi. Novo okolje jim predstavlja oviro, ki jih omejuje pri spontanem izražanju in vključevanju v skupino. Preden ti otroci sprostijo svoja čustva, je lahko veliko zamujenega v socialnem in kognitivnem ter tudi čustvenem razvoju.

Lutka nam je v takšnih situacijah lahko v veliko pomoč. Je posrednik med vzgojiteljem in otrokom. V lutko otrok verjame in ji zaupa. Omogoča mu čustveno reakcijo, ki je od besed neodvisna.

V svoji nalogi sem raziskovala, kako lahko lutka otroku pomaga zgraditi most med notranjim in zunanjim svetom. Kako lahko v njem prebudi ustvarjalnost in domišljijo in s tem spontano komunikacijo z okoljem ter izražanje čustev.

2. TEORETIČNI DEL

2.1 ČUSTVA

»Kdor hoče videti, mora gledati s srcem. Bistvo je očem nevidno.«

(Anton de Saint – Exupery, Mali princ)

Imamo »notranji svet«, ki ga dojemamo in vidimo na svoj lastni način. Naša notranja doživljanja so skrita in mnogokrat nerazumljiva celo nam samim. Ta svet je naš čustveni svet. Odziv na življenjske situacije je pri vsakem posamezniku drugačen, odvisen od čustev, ki se v nas porodijo. Nekatera nas vzpodbujajo v dejanja, spet druga nas zavirajo. Vsa pa nas vodijo do boljšega zavedanja sebe.

2.1.1 OPREDELITEV ČUSTEV

Čustva so psiho-bio-socialni konstrukt, ki ima svojo organsko podlago ter številne manifestne in latentne komponente. Ker so nedoločljive in spremenljive, jih je zelo težko opredeliti. Zaradi tega jih različni raziskovalci emocij najpogosteje deskriptivno opredeljujejo in se pri tem osredotočajo predvsem na emocionalne reakcije. Poudarjajo zlasti naslednje vidike emocij:

- fiziološke spremembe,
- akcijske tendence, ki jih subjekt vedno niti ne realizira,
- subjektivno doživljanje (Kovačev, 2004).

Emocije po Lazarusu predstavljajo intimni, subjektivni pomen dogodkov v posameznikovem socialnem življenju in združujejo motivacijske, kognitivne, adaptacijske in fiziološke procese v kompleksno stanje, ki vključuje različne ravni (Kovačev, 2004).

Musek (1996, str. 111) navaja: »Čustva so duševni procesi, s katerimi doživljamo poseben odnos do pojavov, predmetov, oseb, njihovo privlačnost ali pa neprivlačnost, njihovo svojevrstno doživljajsko vrednost in barvitost.«

Goleman (1997, str. 20) pravi, da so čustva spodbude k dejavnosti, trenutni načrti za ravnanje v življenju, ki nam jih je vtisnil razvoj. Izraz emocija ima svoj koren v latinski besedi *motere*, kar pomeni gibati se; pred to besedo stoji predpona *e-*, ki vključuje pomen gibati se stran in tako napeljuje k pomenu, da je težnja k dejavnosti vsebovana v vsaki emociji. Čustva spodbujajo k dejanjem. To nagnjenje je najbolj opazno pri živalih in otrocih; le pri civiliziranih odraslih prepogosto naletimo na odklon od živalim naravnega čustva, od prvinskega vzgiba k dejanju, ki odstopa od najbolj pričakovanega odzivanja.

Tri temeljne opredelitvene vidike emocij navaja Frijda (v: Kovačev, 2004, str.18).

1. Emocijo navadno povzroči določena oseba, ki zavestno ali nezavedno ovrednoti nek dogodek vreden presoje, kar pomeni, da se nanaša na nek pomemben cilj. Subjekt pri približevanju cilju oceni emocijo kot pozitivno, v nasprotnem primeru pa kot negativno.
2. Jedro emocije predstavlja pripravljenost na dejanje in načrtovanje aktivnosti. Emocija spodbuja prednostno ovrednotenje nekaterih dejanj v primerjavi z drugimi, kar pomeni, da jim daje prizvok nujnosti, tako da lahko prekinemo alternativne psihične procese in dejanja ali tekmujejo z njimi. Sprememba usmerjenosti omogoča vzpostavljanje drugačnih odnosov z okoljem.
3. Subjekt doživlja emocijo kot spremenjeno psihično stanje, ki ga pogosto spremljajo telesne spremembe, izrazi in dejanja (Kovačev, 2004).

James-Langerjeva teorija čustev pravi, da čustvo, ki ga doživljamo, nastaja iz naše zaznave fiziološkega stanja telesa. Fiziološke spremembe nastanejo najprej, čustvo, ki ga doživljamo, pa nastane, ker si možgani razložijo te fiziološke spremembe.

Po Cannon-Bardovi teoriji so čustva, ki jih doživljamo – psihična občutja, ki jih imamo – in fiziološki odzivi, ki potekajo v nas, medsebojno ločeni in neodvisni. Mislila sta, da sta telo in duševnost povsem ločena in da stanje telesa dejansko ne vpliva na duševnost.

Večina modernih psihologov meni, da je odgovor nekje v sredini med tema skrajnostma. Po njihovih prepričanjih k čustvom prispevajo sedanje socialno okolje in prejšnje izkušnje (Hayes, Orrell, 1998).

Čustva izziva vsak pojav v človekovi okolici, ki ga kakorkoli zadeva ali je povezan z njim. Čustveno doživljanje pomeni, da se zunaj človekovega telesa ali v njem dogaja nekaj, kar ogroža ali spodbuja življenjske procese posameznika. Čustva so izraz človekovih osnovnih življenjskih potreb: npr. potrebe, da si pridobi gotovost, najde oporo in zaščito, ter da uresniči samega sebe, razvija lastne sposobnosti in uveljavi svojo moč. Emocije so izraz človekovih teženj po aktualiziranju samega sebe (Musek, 1996).

2. 1. 2 POMEN ČUSTEV

Čustva dajejo našemu življenju polnost, smisel in lepoto. Brez njih bi bili podobni brezčutnim robotom. Prav tako nas tudi usmerjajo in motivirajo. Po pravilu se izogibamo tistim dejavnostim in objektom, ki povzročajo negativna čustva (strah, žalost, neugodje), težimo pa k onim, ki zbuja pozitivno čustvovanje (veselje, simpatijo, ugodje, estetski užitek). Čustvovanje spreminja naš svet v pisan mozaik prijetnih in neprijetnih dogajanj. Mnogi pomembni pojavi pridobe čustveni »predznak«, ki nam pomaga, da lažje obvladujemo okolje in se lažje prilagajamo. Za človeka imajo čustva pomembno prilagoditveno funkcijo (Musek, 1996).

Čustva so naši veliki učitelji. Učijo nas predvsem prek izkušenj trpljenja in radosti. Čustvo sproži dogodek, ki je lahko zelo dramatičen ali pa čisto neopazen. Nanj se lahko odzovemo z neobvladanim besom, žalostjo, občutkom krivde ali potrtostjo. Lahko pa tudi z začetnim vznemirjenjem ljubezni, z upanjem ali občutkom radosti. Kakršenkoli je čustveni odgovor, nam daje možnost, da pogledamo na življenje z drugega zornega kota in da zopet pregledamo nekatere svoje domneve, vrednote in prepričanja. Ko to opravimo, lahko preoblikujemo svoje razmišljanje, ki nas je pripeljalo v to čustveno stanje. Posledica je prenovljen odnos do stvari in drugačno vedenje. Če se naučimo lekcije, ki nam jo je ponudilo čustvo, lahko izstopimo iz tega kroga. Če pa ne, se čustvo rado ponovi kot negativna informacija (Wilks, 2001).

Najgloblji občutki, strasti in hrepenenja so naši zelo pomembni upravitelji. Na premoč srčnosti nad razumom v odločilnih trenutkih opozarjajo sociobiologi. Ugibajo, zakaj je razvoj dodelil čustvom osrednje mesto v človeški duši. Čustvom se prepustimo, kadar se znajdemo v zadregi ali pred preveč pomembnimi nalogami, da bi se prepustili samo razumu. Takšne okoliščine so

nevarnost, boleča izguba, vztrajno stremljenje k cilju kljub frustracijam, navezanost na prijatelja, ustvarjanje družine (Goleman, 1997).

Goleman (1997, str. 18) pravi: »Vsako čustvo je vedno pripravljeno na ustrezno delovanje; vsako nas usmeri na pot, kjer smo se že prej uspešno zoperstavili ponavljajočim se življenjskim izzivom. Ker so se v zgodnjem razvoju okoliščine nenehno ponavljale, se je preživetvena vrednota našega čustvenega izbora potrdila in ohranila, tako da se je zapisala v živčni sistem kot prirojeno, samodejno nagnjenje človeškega srca.«

Tako je razmišljanje o človeški naravi, ki ne priznava moč čustev, močno kratkovidno. Izraz »homo sapiens – razmišljujoč človek« je s stališča novejših znanstvenih spoznanj zavajajoč. Iz lastnih izkušenj dobro vemo, da so občutki prav tako pomembni, pogosto celo bolj kot misel. Danes pretirano poudarjamo izključno razumsko plat življenja, ki je merljiva z IQ, kot edine smiselne vrednote. Vendar ko čustva prevladajo, je inteligentnost brez vsake moči (Goleman, 1997).

Čustva vplivajo na vse spoznavne procese. Vpliv je dvojen. Lahko olajšajo spoznanje ali pa ga zavirajo. Guillaume pravi, da čustvo lahko naredi človeka bolj ostroumnega, misli hitreje in ima več idej. Tudi njegova dejavnost je bolj energična, je bolj iniciativen, natančen in iznajdljiv. Pod vplivom nekaterih čustev pa lahko učinkovitost mišljenja popusti. Človek težko misli, ne more obuditi v spominu izkušenj, okolja ne dojema v smiselnih enotah, javljajo se »praznine v zavesti«. Vznemirjen človek vzbuja vtis duševne impotence. (Pečjak, 1965)

Goleman (1997) navaja dva velika uma. Razumni in čustveni um. Prvi ima v našem zavedanju izrazitejšo vlogo. Nagnjen je k razmišljanju, sposoben je preudarjati in se odzivati. Za čustveni um pa je značilno spontano in silovito razmišljanje, ki je včasih celo nelogično. Razmerje med njima je konstantno. Bolj intenzivno je čutno doživljanje, močnejšo vlogo zavzema čustveni um. Večinoma oba uma tesno sodelujeta. Prepletata svoje zelo različne načine spoznavanja in nas vodita na poti v svet. Običajno med njima vlada ravnovesje. Čustva oskrbujejo vsako dejanje razumnega uma s čustvenim nabojem, razumni um pa zgleda čustvene vzgibe in jih zatre. Pogosto sta med seboj usklajena. Občutki so bistveni v vsakem razmišljanju in razmišljanje je zelo

pomembno za občutke. Pri strasteh se ravnovesje poruši; čustveni um postane ukazovalen in prevlada nad razumnim umom.

Zelo pomembno je za posameznikov osebnostni razvoj, da dobi ugodne in ustrezne čustvene pobude. Če posameznik odrašča v neustreznem čustvenem okolju, se pojavijo motnje v njegovem čustvovanju. Obilica negativnih čustev in občutij, kot so bojazen, krivda, negotovost se nakopiči. Posledica tega je, da se lahko zavre moralno uveljavljanje posameznika, kar pa v skrajnem primeru postane resna ovira in huda življenjska obremenitev.

Oseba, ki namesto zadovoljstva in vzpodbud doživlja ob svojih potrebah grajo, odklanjanje in kaznovanje, bo začela svoje moralne želje in težnje povezovati s strahom in občutkom krivde, namesto da bi razmišljala pozitivno in tako razvijala pozitivna čustva. Za osebni in čustveni razvoj je tudi nevarna odtujitev ali odsotnost čustvenega socialnega stika. Čustvena interakcija z drugimi osebami omogoča ustrezen osebnostni razvoj človeka (Goleman, 1997).

2. 1. 3 IZRAŽANJE ČUSTEV

Čustva je z besedami težko opisati. Čustveno doživljanje je tesno povezano s številnimi fiziološkimi spremembami v telesu in z značilnimi odzivi (smeh, jok, stiskanje pesti...). Govorimo lahko hkrati o doživljanju čustev, ki ga doživljamo introspektivno, in o izražanju čustev z odzivi, ki so vidni na zunaj. Čustvene procese pa spremljajo tudi mnoge fiziološke telesne reakcije (Musek, 1996).

Čustva se pokažejo s čustvenimi izrazi. Kar dobro jih lahko prepoznamo že po njihovem zunanjem izrazu. Čustveno stanje dobro izraža mimika obraza. Očitni in znani čustveni izrazi so smeh, jok in zardevanje (Musek, 1996).

Fiziološke spremembe so pokazatelj, da je namen čustvenega vzburjenja priprava organizma za povečano dejavnost in učinkovitost. Povezano je z močnejšim delovanjem simpatične veje avtonomnega živčevja, ki poskrbi, da je organizem zmožen povečanega napora (Musek, 1996).

Horvat in Magajna pravita: »Čustveno odzivanje posameznika je odvisno od treh dejavnikov. Prvi dejavnik predstavlja individualne značilnosti temperamenta in odzivanja, ki so prirojene in v veliki meri odvisne od dednih danosti. Otrokovo odzivanje je odvisno tudi od njegove trenutne

starosti. Tudi razvoj osnovnih čustev in načini čustvenega odzivanja se spreminjajo s starostjo na urejen in predvidljiv način. Tretji dejavnik so zunanje okoliščine, v katerih je otrok in ki lahko omogočajo ali pa preprečujejo zadovoljitev njegovih osnovnih čustvenih potreb.« (1987, str. 107)

Izražanje čustev ponavadi lajša čustveno napetost. Z jokom »izlijemo« bolečino iz sebe, z molkom pa jo zapremo vase. Tudi če drugim izrazimo bolečino z besedo, čutimo olajšanje (Pečjak, 1965).

V vsakodnevnih življenjskih situacijah lahko prepoznavamo čustva z opazovanjem izrazov. S čustvenim izražanjem posameznik sporoča svojo vpletenost v določeno situacijo. Čustveni izrazi so dražljaji za osebo, ki jih opazuje. Obseg dražljajev, ki so izraženi pri nebesednem čustvenem sporazumevanju, je velik, zato smo pozorni predvsem na naslednje vedenjske kazalce čustvenih stanj: izraze obraza, gibe oči in smer gledanja, držo telesa, kretnje, glas, nejezikovne zvoke, dotik in vonj (Smrtnik Vitulić, 2007).

Lanzetta in Klecka (v Smrtnik Vitulić, 2007) so zanimale individualne razlike v sposobnosti izražanja in prepoznavanja čustev pri odraslih. Ugotovila sta, da je odnos med sposobnostjo izražanja in prepoznavanja čustev obratnosorazmeren. Navedeni odnos sta razložila z razlikami v procesu socializacije. Osebe, ki so jih vzgajali k zaviranju čustvenega izražanja in so bile za odkrito izražanje kaznovane, so se naučile prikrivati čustvene izraze. Namesto tega so razvile večjo občutljivost za čustvene izraze drugih.

Čustveni izrazi so pri vseh ljudeh podobni, vendar pa ima vsak svoj individualni stil izražanja čustev. Pri pozitivnih čustvih so ustni in očesni koti nagnjeni navzgor, pri negativnih pa navzdol. Dvignjena glava in pokončna drža sta znak veselja, sklonjena drža pa znak žalosti. Pomemben je tudi glas. Vrisk predstavlja veselje, jok in stok pa žalost in strah. Če smo čustveno vznemirjeni, se nam glas začne tresti (Pečjak, 1965).

2. 1. 4 VRSTE ČUSTEV

Čustvovanje ima nekaj skupnih značilnosti, vendar pa je naš čustveni svet izredno pester. Posameznih čustev je veliko, so pa tudi velike razlike med njimi.

Čustva se pogosto delijo na enostavna in kompleksna. Enostavna so prvotnejša in nesestavljena. Po teoriji psihologa Plutchika je takih osnovnih čustev osem: veselje, žalost, jeza, strah, sprejemanje, zavračanje (gnus), pričakovanje, presenečenje. Ta čustva naj bi bila tudi temelj ustreznih osebnostnih lastnosti.

Kompleksnih čustev je mnogo več in so sestavljena iz mnogih enostavnejših čustvenih in drugih duševnih prvin. V razvoju posameznika se kompleksna čustva pojavljajo pozneje kot enostavna. Med temi čustvi so npr. ljubezen, ponos, zavist, estetska čustva, patriotska čustva, religiozna čustva (Musek, 1996).

Čustva razlikujemo glede na trajnost, globino in jakost. Močna, a kratkotrajna stanja so afekti (npr. bes). Šibka, a dolgotrajna čustvena stanja so razpoloženja. Nekatera čustva nas globoko prevzamejo, recimo ljubezen ali obup (Musek, 1996).

Čustva lahko razdelimo tudi v dve skupini. V ugodna in neugodna. Ti doživljaji se razlikujejo po intenzivnosti. Med skrajnim ugodjem in neugodjem so vmesne stopnje, ki jih lahko imenujemo milo ugodje, milo neugodje, komaj doživeto ugodje in nevtralno stanje. Čustva klasificiramo tudi na vznemirljiva in pomirjujoča. Wundtova tridimenzionalna teorija čustev doda dimenziji ugodje – neugodje še razdraženost – pomirjenost in napetost – olajšanje (Pečjak, 1965).

Goleman (1997, str. 339) pravi: »Čustev je več sto, skupaj s sestavljenimi čustvi, njihovimi različicami, preoblikovanji in odtenki. V čustvih je zares več pretanjenosti, kot imamo besed zanje. Raziskovalci še naprej razpravljajo o tem, katera čustva so enostavna – modro, rdeče in rumeno, iz katerih je mogoče »zmešati« vsako sestavljeno čustvo, in ali sploh so čustva, ki bi lahko bila enostavna. Nekateri teoretiki predlagajo razvrstitev po osnovnih družinah, vendar se s predlogom ne strinjajo vsi. Glavni izbranci za družine in nekateri njihovi člani naj bi bili:

- Jeza: razjarjenost, bes, čemernost, srditost, razkačenost, užaljenost, nejevolja, ujedljivost, mržnja, sitnost, razdražljivost, sovražnost in morda še dve skrajni čustvi, kot sta patološko sovraštvo in nasilje.
- Žalost: bridkost, gorje, otožnost, potrtnost, samopomilovanje, osamljenost, malodušnost, obup in v patološki obliki huda depresija.
- Strah: anksioznost, bojazen, živčnost, zaskrbljenost, osuplost, dvom, opreznost, tesnoba, pikrost, groza, prestrašenost, zastraševanje, psihopatološke oblike pa so razne fobije in paničnost.
- Veselje: sreča, radost, zadovoljstvo, blaženost, očaranje, zabavnost, ponos, čutno veselje, navdušenje, zamaknjenost, užitek, zadoščenje, ugodje, razigranost, zanos in na koncu strast.
- Ljubezen: odobravanje, prijateljstvo, zaupanje, prijaznost, navezanost, predanost, občudovanost, zaslepljenost, agape.
- Presenečenje: presunjenost, osuplost, prepadenost, začudenje.
- Gnev: prezir, zaničevanje, roganje, gnus, odpor, stud, odvratnost.
- Sram: krivda, zadrega, nejevolja, očitaneje, kesanje, ponižnost, obžalovanje, žalitev in skrušenost.

2. 1. 5 ZNAČILNOSTI NEKATERIH TEMELJNIH ČUSTEV

2. 1. 5. 1 STRAH

Milivojević (v: Smrtnik Vitulić, 2007) meni, da je to čustvo, ki je povezano z nevarnostjo. Ljudje doživljajo strah, kadar verjamejo, da niso dovolj sposobni, da bi se spoprijeli z nastalo situacijo, saj naj bi presegla njihove zmogljivosti.

Eno izmed najbolj neprijetnih čustev je strah. Tudi če imamo malo možnosti ali pa nobene, da bi se bali, živimo precej stisnjeno. Strah je tudi naš prijatelj, ki ima znotraj ovoja, ki nas hrumi in onesrečuje, tudi nasprotja, ki prinašajo preobrazbo: pogum in vznemirjenje. Čeprav je neprijeten, je bolje, da ga občutimo, kot pa da ga potlačimo. Potlačen strah nas omejuje pri odločitvah, poleg tega pa nas vodi do depresije in jeze. Odrasli včasih nosimo strahove, ki so nas hromili kot otroke. Sedanji strahovi so lahko samo znamenja nekdanjih muk. Pravzaprav smo jih verjetno le prerasli. Če jih odkrijemo, si dovolimo živeti svobodneje in uživati.

Poznamo različne stopnje strahu. Od blage stopnje do groze, ki nam skoraj ne da dihati. Med tem dvojim so občutki panike, ki jih imamo lahko večkrat na dan, če se spomnimo posledic stvari, ki smo jih ali pa jih nismo naredili. Strah lahko sprožijo besede, kraj ali celo vonj. Pojavlja se v različnih oblikah in preoblikah: vročica pričakovanja, občutek prepadenosti ali osuplosti, občutek uničujoče groze, različne vrste fobij, tesnoba in zaskrbljenost, sram, upanje ali sovraštvo. Strah čutimo zelo telesno, kot je na primer razbijanje srca, občutek groze v trebušni votlini, močan glavobol, občutek slabotnosti, oznojenost in drhtenje. Koristen je, kadar se spopadamo s fizično grožnjo. Potisne nas v akcijo. Ko se soočimo z nevarno situacijo, so potrebni dodatni hormoni, ki nam omogočajo, da hitreje tečemo. Kadar pa je nevarnost psihološka, nas tak odziv ohromi. V telesu nam ostane poplava močnih hormonov, zaradi katerih postanemo panični in strah postane ponavljajoč se krog (Wilks, 2001).

Strah se pojavlja v situacijah, kjer obstaja konkretna ogroženost osebne telesne integritete. Nastane nenadoma in je najpogostejše reakcija na direktno fizično grožnjo. Pred pojavljanjem strahu se sposobnost za obvladovanje situacije ne pojavi. Če bi oseba ocenila, da se lahko izogne nevarnosti, bi strah zelo hitro minil ali bil manjši. Emocija strahu ne traja dolgo. Če nevarnost traja dolgo ali se ponavlja, strah preide v občutja nelagodnosti (Kovačev, 2004).

2. 1. 5. 2 JEZA

Če jezo ustrezno doživimo, ustvarja modrost. Velik pomen ima za čustveno pismenost, ker zahteva omejevanje in izražanje – pretehtano, premišljeno omejevanje in ustvarjalno iskanje primerne izraza. Jeza je lahko zelo razdiralna. Če je potlačena, lahko ubija v obliki alkoholizma

in drugih zasvojenosti, depresije, osamljenosti in kroničnega nezadovoljstva. Če premagamo strah pred jezo, nam lahko prinese vse bogastvo notranjega žara.

V jezi se počutimo neprijetno. Na odziv boja ali bega nas privede več sprememb v telesu. Zaradi besa se počutimo, kot da bi kipeli. Pordi, poškrлатi ali pobledi nam obraz. Drugi telesni simptomi jeze so lahko: razbijanje srca, stiskaje v grlu ali prsih, slaba prebava in/ali lakota, nekateri simptomi razdražljivega črevesja, zbadanje v temenu, bolečina v predelu srca, glavobol in telesna izčrpanost.

Jeza se občuti kot prvobitno čustvo, ki izhaja prav iz drobovja. Hujši je strah pred izgubo nadzora, ki ga spremlja bes. Takrat naše umske sposobnosti ne delujejo več. Jeza se ponavadi začne z občutkom tesnobe, dolgočasje, utrujenosti, strahu ali nemira. Takrat postanemo ranljivi za dogodke, ki v nas sprožijo jezo. Iz tega se razvije bes. Taka izguba nadzora krepi ranljivost, stres in strah (Wilks, 2001).

Milivojević (v: Smrtnik Vitulić, 2007) pravi, da jezo doživljajo ljudje, ko ocenijo, da nekdo ali nekaj neupravičeno ogroža njihove pomembne želje ali vrednote.

Jeza je ena izmed najmočnejših negativnih emocij. Ima močan vpliv na socialne odnose in na posameznika, ki jo doživlja. Dejavniki, ki jo izzovejo, regulirajo in ohranjajo, so raznoliki. Lahko so opazni, močni in hitro prepoznavni, ali pa zelo kompleksni. Eden od dejavnikov je pripisovanje krivde sebi ali drugim. Ko oseba krivi za škodo ali izgubo drugo osebo, pravimo, da je to navzven usmerjena jeza. Če pa oseba za nastalo situacijo krivi sebe, občuti navznoter usmerjeno jezo, lahko pa tudi krivdo ali sram. Drugi dejavnik jeze je občutek kontrole nad obremenilnim dejanjem. Ta se pojavi takrat, ko mislimo, da je oseba, ki nam je škodovala, storila to zlonamerno in bi lahko reagirala drugače. Doživljanje in izražanje jeze je odvisno od določenih osebnostnih spremenljivk.

Neko dejanje, ki je žalitev za človeka z ranljivo ego – identiteto, ni nujno žaljivo tudi za koga drugega. Zato so osebnostne lastnosti pomembni dejavniki, ki vplivajo na sprožanje različnih emocij. Pri posamezniku lahko pride tudi do sprememb v osebnostni ranljivosti in dovzetnosti za negativne emocije. To je lahko posledica njegovih negativnih izkušenj, izpostavljenosti prevaram ali utrujenosti. Glavni dejavniki, ki privedejo do izbruha jeze pri odraslem človeku, so poskusi

razvrednotenja ali žalitve ter oviranje pri doseganju njegovega cilja. Oseba občuti ogroženost lastne identitete (Kovačev, 2004).

2. 1. 5. 3 ŽALOST

Žalost je odziv na izgubo. Skozi življenje izgubljam marsikaj: videz, mladost, prijatelje, starše, službe, ljubezen. Za izgubami ponavadi žalujemo toliko časa, da smo pripravljeni, da odidejo. Žalost so vrata iz enega stanja v drugo, ki so pomembna za spremembe in razvoj. Občutek žalosti nas prisili, da se premaknemo naprej. Kadar smo žalostni, nas je strah, da bomo za večno prikrajšani zaradi izgube. Tu je pomemben naš trening domišljije, s katero si zamišljamo novo stanje in nam daje moč, da se premaknemo proti njemu. Žalost je kot temen predor. Vanj moramo stopiti, da lahko na drugi strani spet zagledamo svetlobo.

Žalost lahko čutimo kot strah, šok, jezo, osamljenost, otrplost, nezaupanje in krivdo. V žalosti se lahko pojavijo napadi črnega humorja, smeha in joka. Prebijanje skozi žalost je kot potovanje. Najprej spremembo, ki nas je užalostila, zanikamo. Nato sledi obdobje potrnosti, ki se izmenjuje z depresijo in jezo. Smo nemočni ali obupani. Ko sprejmemo stvarnost, se najdemo pri izhodu iz predora. Nastopi faza sprejemanja in počasi pridemo v novo stanje onkraj žalosti (Wilks, 2001).

Žalost je povezana z nepovratno izgubo, s smrtjo nekoga, ki je subjektu veliko pomenil. Žalost se občuti tudi zaradi neuspeha pri doseganju temeljnih življenjskih vrednot ali izgube zaupanja pri drugih. Žalost doseže različne stopnje intenzivnosti. V začetku oseba išče pomoč in emocionalno oporo zaradi izgube. Z zanikanjem ali fantaziranjem se skuša izogniti trpljenju. Oseba se mora po določenem času sprijazniti z izgubo. Žalost takrat preide v dolgotrajnejše čustvo žalovanja ali obupa. Razvije se lahko v depresijo, ki vključuje tudi druge emocije. Najpogostejše so jeza, krivda in anksioznost. Oseba se nato psihično približuje sprijaznitvi z izgubo. Emocija žalosti se nato bolj približuje hrepenenju kot globoki žalosti. Pojavlja se le še v intervalih in je usmerjena k vdanosti v usodo. Žalovanje je proces, v katerem si oseba prizadeva, da izgubo sprejme. Če je proces uspešen in oseba najde nove življenjske smisle, se uspešno prilagodi novim življenjskim pogojem. Žalost je časovno omejena emocija. Traja toliko časa, dokler oseba miselno ne predela aktualne situacije. Žalost okrne subjektovo individualno in družbeno identiteto. Prizadene lahko njegovo samospoštovanje, moralne vrednote in življenjske cilje, njegov idealni jaz ter temeljne

pomene in ideje, ki so se navezovali na izgubljeno. Osebna ego-vpletenost je posledica dejstva izgube nečesa, kar je bilo zanj življenjsko pomembno. Lahko je to ljubljena oseba, služba, ugled, poklicni uspeh ipd. Žalost nastane tedaj, ko krivde ali odgovornosti za situacijo

ni mogoče nikomur pripisati. Je edina emocija, kjer oseba uporablja svoj potencial za obvladovanje situacije za lažje prenašanje lastnega psihičnega stanja, ker ne more ničesar več spremeniti.

Pogost vedenjski vzorec pri doživljanju žalosti je jok. V obdobju žalovanja so njegovi izbruhi nekontrolirani in nastopijo v močnih, nepredvidljivih sunkih (Kovačev, 2004).

2. 1. 5. 4 VESELJE IN SREČA

Za veselje je značilno, da je usklajeno s ciljem, ki ga subjekt želi doseči. Je močna, a kratkotrajna emocija. Razlagamo ga kot akutno intenzivno reakcijo na nek dogodek. Pojavi se, ko subjekt doseže pomemben aktualen cilj. Takrat je izredno močno, potem pa kmalu upade. Sreča pa je zelo heterogen pojem. Zavzema različne stopnje intenzivnosti. Od preprostega zadovoljstva do intenzivnega ekstatičnega, energetskega zelo nabitega vzhičenja. Ljudje različno doživljamo srečo. V podobnih ali celo enakih situacijah smo lahko zelo različno razpoloženi. Nekateri dogodek doživljajo kot izredno priložnost, ki vzbuja občutek sreče, drugi so lahko relativno neangažirani. Ljudje lahko doživljajo srečo kot težko opredeljiv cilj, ki se stalno izmika. Dosegljiv je le z obujanjem prijetnih spominov in upanjem. Drugi jo umeščajo v preteklost. Spominjajo se brezskrbnega otroštva. Lahko jo pa tudi razumejo kot osvoboditev vseh odgovornosti.

Srečo uvrščamo med razpoloženja. Razlagamo jo lahko kot stabilno psihološko potezo, ki se kaže kot posameznikovo daljše psihofizično blagostanje. Tako stanje osebi omogoča, da celo neuspehe in neugodne dogodke ne doživlja kot nekaj katastrofalnega, saj teži k doživljanju sreče.

Srečo povzročijo različni dejavniki. Vedno temelji na zavesti, da je oseba dobila tisto, kar si je želela, je dosegla svoj cilj ali vsaj napredovala proti njegovemu doseganju.

Pri osebi, ki doživlja srečo, se opazi vedenjska in telesna manifestacija zadovoljstva in varnosti, ki se kaže v obliki psihološke in motorične ekspanzivnosti. Oseba želi svoja pozitivna čustva deliti z drugimi ljudmi. Srečo pa včasih lahko spremljata tudi strah in tesnoba. Pojavljata se kot

posledica predvidevanja nevarnosti, da se bo sreča hitro končala ali pa da bo oseba kaznovana zanjo.

Sreča je tesno povezana s ponosom. Ljudje občutijo največjo srečo v situacijah, kjer dosegajo posebne dosežke, ki jih navdajajo s ponosom (Kovačev, 2004).

Med veseljem in srečo je kvalitativna razlika. Ljudje zadovoljstvo doživljajo ob izpolnitvi zanje pomembnih želja, srečo pa ob izpolnitvi najpomembnejših. Radost je za razliko od zadovoljstva povezana s prihodnostjo, saj jo ljudje doživljajo v pričakovanju izpolnitve zanje pomembne želje (Smrtnik Vitulić 2007).

2. 2 ČUSTVA PREDŠOLSKEGA OTROKA

2. 2. 1 ZNAČILNOSTI OTROKOVIH ČUSTEV

M. Zupančič (v: Smrtnik Vitulić, 2007, str. 53) značilnosti otrokovih čustev opisuje glede na čustva odraslih:

- »1. otroci doživljajo čustva tudi v (za odrasle) trivialnih situacijah;
2. pogostost otrokovih čustev se z razvojem spreminja (otrok se postopno uči zmanjševati čustvene izraze, z razvojem spoznavnih sposobnosti se uči odzivati – za odrasle – primerno);
3. otroci hitreje kot odrasli prehajajo iz enega skrajnega intenzivnega doživljanja čustev k drugemu;
4. z razvojem se spreminja moč posameznih čustev (ena postanejo intenzivnejša, druga šibkejša).«

Zupančičeva (v: Smrtnik Vitulić, 2007) pravi, da pri čustvenih odzivih otroka že zgodaj opazimo individualnost. Ob rojstvu razlike pripisujemo predvsem temperamentu, kasneje pa na izražanje čustev vplivajo tudi dejavniki okolja.

Cugmas (v: Smrtnik Vitulić, 2007) meni, da otroci, ki so bili kot dojenčki deležni občutljive skrbi matere, izražajo več pozitivnih čustev v stiku z vrstniki in so bolj priljubljeni. Prav tako pa so otroci, ki se na stike z vrstniki odzovejo s sovražnostjo, verjetno izkusili zavračanje in pomanjkanje čustvenosti tudi v stiku s svojo materjo.

Z leti otroci vedno bolj razumejo čustva. Razvoj kognitivnih sposobnosti in izkušnje jim pomagajo pri oblikovanju bolj zapletenih »teorij« o čustvih. Vedno bolj kompleksno razumejo, kakšni so lahko razlogi za čustva ljudi, kaj pomeni doživljati čustva, kaj lahko nekdo razmišlja ob posameznih čustvih in kako se lahko nanje odziva, oblikujejo vedno bolj izdelane sisteme za prepoznavanje čustev, vedno bolj razumejo možnost nadzora ali prikrivanja čustev in vedno bolj spoznavajo, da nimajo popolnega zavestnega nadzora nad svojim doživljanjem (Smrtnik Vitulić, 2007).

2. 2. 2 RAZVOJ ČUSTEV

Novorojenčki so sposobni posnemati enostavne čustvene izraze na obrazih drugih ljudi. Že v prvih mesecih po rojstvu pa vedno uspešneje usklajujejo svoja čustvena stanja in izraze z izrazi ljudi, s katerimi komunicirajo. Po mnenju večine razvojnih psihologov dojenčki izražajo vsa temeljna čustva. To so čustva, ki jih prepoznamo neposredno na podlagi izrazov na obrazu (veselje, presenečenje, zanimanje, strah, jeza, žalost in gnus).

Po šestem mesecu starosti otrok ob izražanju čustev že oblikuje določene vzorce, ki vključujejo obrazne izraze, sinhronizirane z držo in gibanjem telesa, kot ton in spremembe glasu. Ob interakciji z mamo ali očetom se odziva z izrazi veselja, pozitivno vokalizacijo in s povečanjem gibalne dejavnosti, na neodzivno odraslo osebo se največkrat odzove z žalostnim izrazom in zmedeno vokalizacijo, na jezen obraz pa z jokom, močnimi in nesinhroniziranimi gibi (Zupančič, 2004).

Smrtnik Vitulićeva (2007, str. 38) je zbrala mnenja posameznih avtorjev (Kompore, 2002, Oatley in Jenkins, 2002 in Zupančič, 1995) o mejnikih v čustvenem razvoju do prvega leta starosti:

- »Od 2. tedna: zanimanje, neugodje, gnus, nasmešek (novost ali gibanje, bolečina, različni »neugodni« okusi, REM faza spanja, po hranjenju).
- 4.-6. tedna: socialni nasmeh (obrazi, zvončkljanje, določeni predmeti, nežno guganje in pihanje v obraz).

- 2.-3. mesec: žalost, previdnost (predhodnik strahu), frustriranost (predhodnik jeze), presenečenje (bolečina, obraz neznanca, omejitev, preprečitev gibanja, lutka, ki skoči iz škatle).
- 6.-8. mesec: strah (separacijski, pred globino, pred tujci), jeza, veselje (ločitev od skrbnika, globina, neznani ljudje, nenavadni novi dražljaji, preprečeno dejanje, nedokončana akcija (npr. žoga, s katero se otrok igra, se skotali pod mizo), odziv na pozitivne zunanje izkušnje (npr. prihod znane osebe)).
- 12.-18. mesec: sram (neuspeh ob izvajanju dejavnosti v navzočnosti drugih oseb).«

Z razvojem sposobnosti predvidevanja dogodkov in govora malček spozna nove načine vedenja, s katerimi uravnava svoja čustvena stanja. Po drugem letu starosti razmeroma pogosto omenjajo svoja čustva in jih skušajo nadzorovati. Tako se npr. skrijejo za mamo, da se izognejo pogledu na osebo, ki jih ogovarja; si z rokami pokrijejo ušesa, ko zaslišijo močan hrup, itd. (Zupančič, 2004).

Z razvojem se otrok tudi uči pravil izražanja čustev: kdaj, kje in kako je primerno izražati svoja čustva. Učenje se začne že v prvih mesecih starosti, ko odrasli med komunikacijo z dojenčkom podkrepljuje njegove pozitivne čustvene izraze in ignorira negativne. Od drugega leta naprej odrasli malčke učijo pravil izražanja čustev z besednimi navodili. Malčki se učijo tudi z neposrednim opazovanjem tega, kako drugi ljudje nadzorujejo svoja čustvena stanja (Zupančič, 2004).

2. 2. 3 OTROK IN STRAH

Dojenček je razmeroma dobro zaščiten pred dražljaji, ki vzbujajo strah. Ko se njegovo okolje razširja, prihaja v stik z vedno več stvarmi, ki ga lahko prestrašijo. Razvoj samostojnosti, naraščajoča radovednost, intelektualni razvoj in večja sposobnost predstavljanja in domišljije vplivajo na to, da si grožnje predstavlja v več objektih in strahovi postanejo intenzivnejši in številčnejši (Smrtnik, Vitulić, 2007).

Malček ima več strahov kot dojenček, ker je sposoben samostojnega gibanja in bolje prepozna nevarnost. Česa se je treba bati, pa se je naučil tudi od drugih ljudi (Zupančič, 2004).

Puklek in Gril navajata: »Zaradi sposobnosti predvidevanja in predstavljanja namišljenih dogodkov ter simboličnega mišljenja so v predšolskem obdobju otrokovi strahovi vezani predvsem na duhove, strašljive prikazni, hude sanje, temo in živali. Prisotni so tudi socialni strahovi, kot so strah pred zapuščanjem domačih oseb in strah pred neznanimi ljudmi. V četrtem in petem letu nekateri strahovi upadajo, medtem ko strahovi pred živalmi, grmenjem, pošastmi, temo upadajo počasi.« (v: Zupančič, 1999, str. 51)

Strahovi pri otrocih se razlikujejo glede na izkušnje ter razlike v spoznavnem in telesnem razvoju. Na to vplivajo številni dejavniki, kot so otrokova inteligentnost, spol, socialnoekonomski položaj, telesno stanje, socialne interakcije ter osebnost (Kavčič, Fekonja, 2004).

2. 2. 4 OTROK IN JEZA

Jeza se pri otrocih pojavlja pogosteje kot strah, saj je dražljajev, ki jo sprožajo, več. Doživljajo jo, kadar ne izpolnimo njihove želje ali kadar pri zadovoljevanju njihovih potreb nastopijo težave (Smrtnik, Vitulić, 2007).

Že v prvih dveh mesecih po rojstvu pri dojenčku med jokom opazimo jezne izraze. Do šestega meseca postajajo vedno pogostejši in močnejši. Uporablja jih v vedno bolj raznolikih situacijah, npr. ko mu vzamemo zanimiv predmet ali ga položimo v posteljo. Ko začne razumeti svoje vedenje in vedenje drugih oseb kot namerno, se zave, da lahko nadzoruje svoja dejanja in učinke, ki jih lahko s svojimi dejanji doseže. Tako svoje izraze jeze usmerja na specifične osebe ali predmete. Med prvim in drugim letom se poveča količina negativnega odzivanja na osebe, ki se ne odzovejo na njihove pobude, ko skušajo otroku med njegovim samostojnim igranjem predlagati neko drugo dejavnost ali mu ponujajo drugo igračo. Povečanje čustvenih izrazov jeze v prvem letu starosti predstavlja otrokovo prilagojeno odzivanje. S tem otrok pokaže odraslim, da je v stanju distresa in ga je potrebno umiriti (Zupančič, 2004).

Jeza ima lahko tudi pozitiven pomen. Lahko predstavlja motivacijo za premagovanje ovir ali pa otroku pomaga, da se postavi zase. V zgodnjem otroštvu se jeza pojavi, če se nekdo vmeša v otrokovo igro ali mu poskuša vzeti igračo, če igrače ne delujejo po njegovih željah, če mu kaj ne uspe ali če se od njega zahteva nekaj, kar ne želi storiti. Otrok se lahko odzove na impulziven način z agresivnostjo ali pa z umikom (Kavčič, Fekonja, 2004).

Dve do štiri leta star otrok bo s telesno agresivnostjo skušal pridobiti želeni predmet, od četrtega leta starosti pa že pogosteje uporabi besedne oblike agresivnosti, kot so zmerjanje, zbadanje, dajanje vzdevkov, grožnje in druge. S starostjo se odzivi na jezo s telesno agresivnostjo zmanjšujejo. Otroci začnejo ponotranjati pravila o sprejemljivem vedenju in drugih načinih uveljavljanja volje. Po šestem in sedmem letu starosti večina otrok ni več tako fizično agresivna, saj postajajo bolj sodelovalni, manj egocentrični, bolj empatični in spretnejši v sporazumevanju (Smrtnik, Vitulič, 2007).

2. 2. 5 OTROK IN ŽALOST

Dojenček in malček izražata žalost kot odziv na bolečino, oviranje in ločitev od osebe, na katero sta navezana. Izrazi žalosti se povečajo, ko je hudo motena komunikacija med otrokom in staršem ali pa je otrok dolgotrajno ločen od staršev in med ločitvijo ne živi z osebo, ki je odzivna in občutljiva na njegove potrebe (Zupančič, 2004).

Pri večini otrok intenzivna žalost ni pogosta. Intenzivno žalost lahko doživljajo otroci, ki so izgubili ljubljeno osebo, od katere so bili odvisni. Bolj kot je otrok odvisen od nje, bolj bo žaloval. Intenzivnost žalovanja z leti raste (Smrtnik Vitulič, 2007).

2. 2. 6 OTROK IN VESELJE

Dojenček se v prvih tednih življenja največkrat nasmehne, če je sit, v odziv na blag dotik in zvok ter med REM – spanjem. Po prvem mesecu se nasmehne zanimivim stvarjem, ki se gibljejo. Najpogosteje se smehlja človekovemu obrazu. V tretjem mesecu se dojenčkov nasmeh kot izraz veselja največkrat pojavlja med prijetno interakcijo z ljudmi. Med tretjim in četrtem mesecem se

začne glasno smejati. Sprva le ob močnih prijetnih dražljajih. Izrazi veselja postajajo v drugi polovici prvega leta vse bolj selektivni. Dojenček se večkrat nasmehne in smeji znanim osebam kot neznanim. Nasmeh začne uporabljati tudi ob interaktivni igri s predmeti.

V zgodnjem otroštvu je vedno več dražljajev, ki pri otroku vzbudijo čustva veselja. Otrok se veseli sodelovanja v različnih dejavnostih z drugimi ljudmi, doživljanje veselja pa je še večje, kadar je uspešnejši od drugih otrok. Izražanje spremlja smeh in splošna sprostitvev celega telesa (Kavčič, Fekonja, 2004).

Tudi otrok doživlja veselje, kadar se mu izpolni pomembna želja. Veseli se materialnih dobrin, pomembnih dogodkov in dejavnosti, ki so zanj pomembne (Smrtnik Vitulič, 2007).

2. 3 ČUSTVA IN LUTKA

2. 3. 1 KAJ JE LUTKA?

Pojem lutke je obširen. Označuje lahko katerokoli figuro namenjeno otroški igri in figuro, ki je namenjena lutkovni predstavi na odru. Lutka je metafora. Gibanje, ki jo oživlja, ji daje smisel. V sebi nosi možnost različnih transformacij. Je več kot samo objekt, saj v nas prebujajo čustva (Županić Benić, 2009).

V uvodu h knjigi *Lutka iz vrtca v šolo* profesorica Krofličeva (v: Korošec, 2002) o lutki pravi takole:

»Lutka je igrača, maska, sovrstnik, lutka sem jaz.

Lutka za komunikacijo – besedno in nebesedno.

Lutka je spodbuda za akcijo, je motivacijsko sredstvo, ki ni le beseda.

Lutka je družabnik za pomoč pred osamljenostjo.

Lutka za samozavest, spretnost.

Lutka za igro brez besed.

Profesor Majaron (v: Korošec, 2003) razmišlja o lutki: «Predmet, oblikovan s človekovo voljo, dobi nov simboličen pomen, postane novo bitje, osebek: metafora. Kako? S prenosom lutkarjeve

energije v predmet, ki ga oživlja s svojim pogledom in rokami. Lutkar verjame v čarobno preobrazbo, veruje v moč lutke.«

Lutka je tridimenzionalna figura, narejena iz različnih snovi (lesa, kovine, voska, blaga, kaširanega papirja...). Namenjena je gledališkim predstavam. Predstavlja človeka ali druga bitja. Oživlja jo človeška sila s pomočjo palic ali vrvic, če je vodena od zunaj, ali neposredno človeška roka, če je vodena od znotraj. Včasih se te metode prekrivajo. Lutke morajo premagati svoje nepremično stanje in se uvrstiti v razred bitij, ki jih premika človeška sila. Lutke predstavljajo različna bitja. Za lutkarja je najbolj zanimivo animirati lutko v vlogo ljudi, saj mu ta daje možnost izraziti odnos do sveta manipulacije. Lutka je namreč oživljena slika živega bitja, oživljene domišljajske predstave, sestavni del likovne umetnosti in njenega položaja v družbi (Jurkowski, 1998).

Trefalt (1993) pravi: »Lutka je kot gledališki odrski simbol, ki predstavlja dramski lik, ki je voden posredno ali neposredno s pomočjo lutkarja.«

J. Bussell o lutki meni, da je simbol, ki ga uporablja igralec za ponazoritev lika (Trefalt, 1993).

Lutka, s svojo dvojno naravo kot živo – neživa stvar, hkrati reprezentira življenje in smrt. Živi in ne živi. S to dvosmerno vertikalo povezuje življenje in smrtnost. V njej ima trdno oporišče za svoje zagone v življenje, ki ga ob teh svojih vstopih vanj vedno teatralizira (Paljetak, 1991).

2. 3. 2 VRSTE LUTK

2. 3. 2. 1 PLOSKE LUTKE

Ploska lutka je dvodimenzionalna. Že njeno ime pove, da nima stranske mase in ne debeline. To pomeni, da se na odru ne more obračati. Za prepričljivo igro je potrebno lutko izdelati v več variantah: ko gleda naprej, z levega, z desnega profila in tudi s hrbtne strani. Pri animaciji take lutke je potrebno neprestano paziti, da je ne zasukamo preveč, saj se s strani hitro izgubi.

(Varl, 1997).

Ploske lutke so primerne za delovne igre ali uvodne dejavnosti (Trefalt, 1993).

2. 3. 2. 2 SENČNE LUTKE

Senčna lutka je ploska lutka. Ima dve dimenziji: širino in višino. Gledalec opazuje senco lika, ki jo žarek svetlobe pošilja na platno. Je edina lutkovna tehnologija, ki jo gledamo posredno. V tem je njena zanimivost in čarobnost.

Senčne lutke razdelimo v dve skupini. Prve so izdelane iz kartona, vezane plošče ali papirja. Senca teh lutk na platnu je temna oziroma črna. V drugo skupino pa spadajo lutke, ki so izdelane iz celofana, plastičnih folij ali svile. Pobarvane so s tuši ali naravnimi prosojnimi barvami. Njihova senca je barvna. Sceno ustvarimo s projekcijo na platno z grafoskopom, episkopom, pa tudi s posnetki preko diaproyektorja. Senčne lutk se premikajo v prostoru neomejeno (Varl, 1997).

Igra senc je zanimiva motivacija. Izvor svetlobe senčnim lutkam je lahko sveča, žarnica ali sonce. Skriti za platnom ali rjuho lahko s spretnimi rokami ali prsti spletemo sence, ki gledalcem izgledajo kot razne živali, obrazi ali zgodbe. Lahko se poigramo s senco celega telesa. Pri animaciji takih lutk je potreben občutek za prostor, saj se senca z oddaljevanjem od platna povečuje in tako nastajajo nova velikostna razmerja (Majaron, 2006).

2. 3. 2. 3 ROČNE LUTKE

Ročno lutko si natakne na roko, natančneje na dlan. Animiramo jo s premikanjem prstov, dlani in cele roke. Skriti smo za lutkovni oder ali paravan. Ta lutkovna tehnologija je na odru najživahnejša. Na odru se lahko hitro premika in je veseljaška. Dlan imamo točno v njenem težišču, tako lahko hitro vplivamo na njene kretnje in premike. Je zelo gibčna, kajti usmerjajo jo hitri gibi naših rok. Ima dva glavna sestavna dela: glavo in trup. Trup je kot lutkin kostum, ki je kot rokavček nataknen na animatorjevo roko. Osnova lutke je človeška roka. Glava je nataknjena na enega od prstov, največkrat na kazalec, dlan, prsti in podlaket pa so osnova za lutkino telo in roke. Čeprav ima takšna lutka majhne roke, je skoraj edina med različnimi lutkovnimi

tehnologijami, ki lahko prijema stvari. Zaradi majhnosti je intimna lutka, neposredna in zahteva manjši igralni prostor. Mnogokrat komunicira z gledalci (Varl, 1997).

2. 3. 2. 4 PRSTNE LUTKE

Prstnim lutkam rečemo tudi male ročne lutke. Majhne glavice si nataknemo na prst gole ali orokavičene roke. Za glavo so primerne kupljene kroglice, žogice ali tulci. Prste lahko uporabimo kot lutkine noge.

Primerne so za igro predšolskim otrokom in prvim razredom osnovnih šol (Varl, 1997).

2. 3. 2. 5 LUTKE NARISANE NA KOŽO

Za takšno lutko lahko uporabimo dlan, prste, komolec, ramo, koleno, stopalo, nart ali celo trebuh. Obraz lutki preprosto kar narišemo in tako pričaramo različna razpoloženja. Lutki lahko dodamo obleko in ob improviziranem paravanu lahko zaigramo presenetljive situacije.

Lutke na kolenu ali na stopalih bodo krepile občutek za ravnotežje in posebne obrate noge s premiki v kolenih, gležnjih in kolkih. Lutke na stopalu in nartu so gibalno zahtevne. Povezane so z ustrezno lego celega telesa, pri animaciji pa lahko sodelujejo tudi animatorjeve roke. Zanimive so lutke narisane na trebuh. Tu je potrebno obvladovanje trebušnih mišic, gibanje v kolkih, križu in pasu. Roke so fiksirane nad glavo, torej je spremenjeno težišče gibanja celega telesa (Majaron, 2006).

2. 3. 2. 6 LUTKE NA PALICI

Lutka na palici je lahko vsak predmet ali figura, ki jo nataknemo na lesen količek – palico in s pomočjo tega vodila premikamo. Lutko tako animiramo. Tehnološko je dokaj preprosta, z njo se odlično in enostavno animira. Ta tip lutke lutkarji pogosto uporabljajo. Primerna je tudi za predšolsko stopnjo in osnovne šole.

Glava pri taki lutki je stilizirana. Za njo uporabimo že pripravljene krogle, ki so lahko lesene, iz stiropora ali penaste gume. Izdelamo jo lahko tudi sami. Taki glavi lahko prilepimo noske, oči, ušesa in usta. Oblepimo jo lahko z različnimi materiali, jo pobarvamo in ji dodamo lase. Pri glavi

je pomembna njena nasaditev na palico, železno varilno palico ali lesen količek. Vodilo lutke je lahko daljše ali krajše. Odvisno je od tega, kako visoko moramo z lutko igrati na sceni ali paravanu. Boljše se animirajo, če so vodila krajša (Varl, 1995).

2. 3. 2. 7 MARIONETE

Marionete oziroma lutke na nitkah so tehnično najzahtevnejša vrsta lutk. So figure v celoti. Imajo vse okončine in glavne sklepe kot živa bitja. To je lutka, ki jo lutkar ne drži neposredno v svoji roki, pač pa njeno gibanje usmerja preko vodila in daljših ali krajših niti. Marioneta skozi stoletja ni doživela bistvenega razvoja. Vseskozi je bila odslikava človeškega ali živalskega telesa z osnovnimi gibalnimi funkcijami in bolj ali manj karikiranega izraza.

Lutkarji jo morajo znati uporabljati. Poleg ostalega gibanja mora tudi hoditi, plesati, skakati, leteti... Marioneta marsikateremu profesionalnemu lutkarju pomeni kraljico med lutkami (Varl, 1997).

Clandel (v: Majaron, 1987 – 88) razmišlja o marioneti kot celoviti oživljeni maski. Je samosvoj miniaturni človek v naših rokah. Marioneta ni kot igralec, ki je ujetnik svoje teže in zmogljivosti. Ona ne živi na tleh. Giblje se z enako lahkoto po vseh razsežnostih. Je sijoča in govoreča zvezda, ki jo vsak dotik spravi v lebdenje.

2. 3. 2. 8 MIMIČNE LUTKE

Za čim boljše karikirano posnemanje človeka je nastala lutka, ki s poudarjenim gibanjem čeljusti spominja na odpiranje ust pri človeku ali odpiranje in zapiranje gobca pri živalski figuri. Poudarjanje karakterja in s tem posebnih lastnosti lika, ki ga lutka predstavlja, dosežemo s počasnim ali hitrim, popačenim ali tresočim se odpiranjem ust ali gobca. Za premik čeljusti potrebujemo svojo dlan, ki s premikanjem palca proti ostalim štirim prstom spominja na delovanje čeljusti. Če je lutkina glava oblikovana iz mehkega materiala, vpliva premik čeljusti na grimase celotnega obraza, na njegovo mimiko (Varl, 1997).

2. 3. 2. 9 MASKE

Veliko družino lutk predstavljajo tudi maske. To niso tipične lutke. Vendar pa tudi maska odgovarja osnovnemu terminu: biti nekdo drug, igrati ali govoriti skozi usta druge osebe. Lažni obraz nastane že, če si ga poslikamo ali naličimo. Maska je skrivnosten predmet. Je odraz človekove nenehne notranje nuje, da bi se skril za obličje nekoga drugega ali postal nekdo drug. Maska je likovni izdelek, ki dobi vrednost tisti hip, ko jo človek uporablja in napolni s svojo energijo. Varlova jih je razdelila v obrazne maske, naglavne maske in maske celega telesa (Varl, 1997).

2. 3. 2. 10 TELESNE LUTKE

Telesna lutka je narejena iz odpadnega papirja ali večje papirnate vrečke v velikosti otroka. Lahko jo kombiniramo s tkanino ali s starimi oblačili. Obešena je okoli vratu, njene roke in noge so pripete na otrokove, tako da otrok s svojimi rokami in nogami animira lutkine okončine. Lahko je narejena tudi po obrisu lastnega telesa in jo lutkar animira pred seboj, ne da si jo pritrdi na svoje telo (Korošec, 2002).

2. 3. 2. 11 LUTKA IGRAČA

Igrača, ki jo otroci poznajo iz svojega vsakdana, s pomočjo direktne animacije ob prisotnosti lutkarja oživi. Postane odrska lutka. Od drugih lutkovnih tehnik se razlikuje v tem, da lutke-igrače ne potrebujejo posebnega konteksta, ker po svoji obliki igrajo oživljeno otroško igračo. Namenjene so uprizoritvam v majhnih prostorih (Trefalt, 1993).

2. 3. 3 LUTKA IN KOMUNIKACIJA

2. 3. 3. 1 POMEN KOMUNIKACIJE Z LUTKO

Otrok je v vsakdanji komunikaciji izpostavljen pritiskom in stresu, zato je pomembno najti sredstvo, da mu to olajša. Rešitev za boljše sporazumevanje med vzgojiteljem in otrokom je komunikacija s simbolnim jezikom, besednim ali nebesednim.

Lutka in gledališka igra lahko izboljšata komunikacijo med otroki ter zmanjšata stresno situacijo med njimi in vzgojiteljem. Lutka lahko postane nova, močnejša avtoriteta od vzgojitelja. Otrok ji zaupa svoje težave, odpravlja nesporazume in skozi vzpostavlja simbolno komunikacijo z okoljem (Korošec, 2006).

2. 3. 3. 2 KAJ JE KOMUNIKACIJA?

Krech, Crutchfield in Balachey (v: Vec, 2005, str. 11) komunikacijo definirajo takole: »Je proces, ki običajno zajema interakcijo med osebami, ki komunicirajo. V družbeni interakciji človeka vodi njegovo tolmačenje pomena besed in akcija drugega. Komunikacija je vzajemna izmenjava pomenov med ljudmi – poteka pretežno prek jezika, možna pa je le v tolikšni meri, v kolikšni jo določajo skupna spoznanja, skupne potrebe in stališča.«

Zvonarević (v: Vec, 2005) pravi, da je komunikacija izmenjava sporočil med dvema ali več osebami.

Dimbleby in Burton (v: Vec, 2005) menita, da je komunikacija izmenjava pomenov prek znakov.

2. 3. 3. 3 BESEDNA KOMUNIKACIJA Z LUTKO

V lutkovnem gledališču igralec komunicira z občinstvom preko posrednika – lutke. Odreči se mora svojemu jazu in vso svojo energijo usmeriti v lutko. Igra z lutko vzgojiteljem pomaga pri vzpostavljanju stika z otroki. Medsebojna komunikacija se izboljša. Lutka otroke navduši in pritegne. Sporočanje in posredovanje informacij se izboljša. Otroci se z lutko pogovarjajo

sproščeno, ji zaupajo, se je želijo dotakniti in jo božati. Lutka otroke čustveno prevzame, je njihov zaveznik in zaupnik. Komunikacija je zaradi uporabe lutke veliko boljša, je sekundarna in poteka v več smereh (Korošec, 2006).

Bredikyte (v: Korošec, Majaron, 2002) v svoji doktorski disertaciji poudarja pomen uporabe lutke pri dialoški igri. Otrok ni vedno sposoben izraziti svojih čustev in občutkov z besedami, zato mu simbolična igra z lutkami omogoča posredno komunikacijo z okoljem tudi na neverbalen način. Pri tem je pomembno, da si nabira izkušnje skozi pogosto vzgojiteljevo uporabo lutke pri dialoških igrah.

2. 3. 3. 4 NEBESEDNA KOMUNIKACIJA Z LUTKO

»K nebesedni komunikaciji spadajo vse vrste, kjer ne uporabljamo govora oziroma besed. Gre torej za sporočila z obrazom, z gibi posameznega dela ali celega telesa, to je drže; sporočamo z uporabo prostora ali časa kot medija za komuniciranje, sporočanje s pomočjo predmetnega okolja. Najbolj pogosto in pomembno nebesedno sporočanje je prek gibov oziroma z gibi. V komunikologiji se imenuje kinestetično komuniciranje. Sem spadajo vse vrste sporočil, ki jih posredujemo prek različnih gibov telesa od obrazne mimike do telesne drže. Govorica gibov je tudi najstarejša človeška govorica. Igra z lutko nam omogoča tak način komunikacije in pomaga prepoznati in izraziti se s simbolnim jezikom.« (Korošec, 2002, str. 34)

Otroci z nizko sposobnostjo govornega izražanja in tisti, ki imajo različne čustvene težave, se ne upajo vključiti v komunikacijo. Prav nebesedni vidik igre z lutko jih spodbudi, da se opogumijo za komuniciranje. Mlajši otrok še slabo obvladuje besedišče. Tako je še bolj oviran pri besednem izražanju. Prav umetniška izrazna sredstva pa pomagajo preseči besede in tako olajšati komunikacijo.

Čustev navadno ne izražamo z besedami. Lažje se izrazimo preko drugih načinov sporočanja, ki potekajo po nebesednih komunikacijskih kanalih. Mednje spada ton glasu, geste, mimika obraza, drža telesa in podobno (Korošec, 2006).

2. 3. 4 VZGOJITELJ IN LUTKA

»Vzgojitelj je v skupini avtoriteta. Otroku je vzpostavitev odnosa z njim na nek način stresen. Pri odnosu z odraslim čuti negotovost. Čeprav lutka oživi šele takrat, ko jo odrasla oseba animira z glasom in gibom, ji otrok verjame bolj kot odraslemu. Takšna lutka ima dušo in življenje, v katerega otrok brezpogojno verjame. Ta vera vzgojitelju omogoča, da prek lutke uspešno komunicira z njim. lutka otroku prisluhne, mu pomaga pri stiski ali ga pohvali.« (Korošec, 2003, str. 197)

»Lutka omogoča učitelju, da vsaj navidezno za kratek čas prenese »vodenje« na lutko in igra vlogo »drugega« v razredu. Ob tem bo lažje začutil odkritosrčno otroško spontanost, ki se odpre lutki brez zavor. In še nekaj: lutka gleda na svet z malce drugačnega zornega kota kot njen animator. To ni zanemarljivo, saj pomaga otroku preseči egoizem in samozadostnost.« (Majaron, 2002, str. 61)

»Vzgojitelj se s pomočjo lutke približa otroku in dobi njegovo zaupanje. Postane lutkar, pravljicar, ustvarjalec nečesa magičnega. Otroci tako vidijo vzgojitelja kot osebo, ki prinaša v razred veselje, zadovoljstvo in vznemirjenje. Tako vzpostavijo z njim odnos, ki ni stresen in s tem nemoteno komunikacijo. Mnogokrat pomaga pri situacijah, kjer je potrebna hitra motivacija. Otroci lutki zaupajo. Lutka je »eden izmed njih«.« (Korošec, 2002, str. 47)

»Vemo, da otrok lažje vzpostavi kontakt z lutko kot z vzgojiteljico, včasih celo s starši. To lahko razložimo le na energetski ravni in z otrokovim strahom pred odraslimi, z negotovostjo v vzpostavljanju komunikacije, ki mu jo posrednik, lutka, zelo olajša. In prav to poskušamo izkoristiti, da otrok na manj stresen način sprejema okolje, v katerem živi in sporoča svoj odnos do njega.« (Majaron, 2000, str. 33)

»Lutka vedno bolj postaja magična moč v rokah vzgojitelja ter otrok in spodbuja kognitivni, socialni in čustveni razvoj.« (Korošec, 2002, str. 31)

2. 3. 5 OTROK, NJEGOVA SAMOPODOBA IN LUTKA

»Otrok se z lutko sreča že zelo zgodaj. Če ne prej, ko vstopi v vrtec. V roki vzgojitelja pomaga premagati ločitveni strah. Postane glavna avtoriteta. Uspe ji urejati nesporazume, otrok ji zaupa svoje težave, skozi njo vzpostavlja simbolično komunikacijo z okoljem, saj je neposredna preveč stresna in zahteva obvladovanje besedišča. Lutka omogoča tudi čustveno reakcijo, ki je pogosto neodvisna od besed.« (Majaron, 2002, str. 5)

»Nebesedno, simbolno sporočanje z lutko in z drugimi gledališkimi izraznimi sredstvi pomaga otroku pri komunikaciji z okoljem in pri graditvi pozitivne samopodobe. Z lutko v roki nam sporoči veselje ali svoje stiske. Lutka je izredno motivacijsko sredstvo za bogatenje in senzibiliziranje otrokovega čustvenega in socialnega potenciala, saj se otrok vživi v njeno situacijo in način doživljanja.« (Korošec, 2002, str. 51-52)

»V skupini lahko predstavljajo problem tihi, zadržani otroci, »nastopači«, hiperaktivni in osamljeni otroci. Ti otroci potrebujejo posebno spodbudo in pomoč. Ponavadi je direktna komunikacija neuspešna, otrok se še bolj zapre vase ali zavrne komunikacijo. Zaradi osebnostnih težav se težko vključi v skupino. Lutka lahko pomaga prebroditi takšne težave. Je pomoč vzgojitelju pri integraciji posameznika v skupino. Deluje kot sredstvo za sproščanje in zmanjševanje napetosti. Lutka je v veliko pomoč tudi pri procesu socializacije, ki za nekatere otroke predstavlja veliko frustracijo. Pomaga pri premagovanju teh kriz.« (Korošec, 2006, str. 115)

Z obvladovanjem gibanja otrok izgraja samopodobo. Bolj ko je njegovo gibanje suvereno, bolj čuti, da postaja samostojen. Otroci imajo zelo radi gibanje. Razvija se ob igri in obvladovanje gibanja omogoča spet nove igre. Kmalu v predšolskem obdobju pa nastopijo zavore, ki otroku povzročajo nelagodje. To ga lahko celo odvrne od gibalnih iger. Temu je lahko vzrok strah, največkrat pa primerjave sposobnosti, ki se začnejo v družini, med brati in sestrami, potem pa med vrstniki. Te vodijo v tekmovalnost, ki v otroku ustvarjajo stresno situacijo, dvom vase ob neuspehu, ki neredko rodi pri vrstnikih posmeh. Zato je pomembno, da otroku ponudimo dejavnost, pri kateri ne bo čutil izziva v duhu tekmovalnosti, marveč v kreativnosti. Ta ga lahko

pripelje do pomembnih uspehov, ki spodbudno vplivajo na njegovo samopodobo. S tem se bo pripravljen spoprijeti tudi z drugačnimi izzivi. Za tako motivacijo je lutka zelo primerna, saj po svojem poreklu nosi nekaj prvinskega, kar otroka vedno pritegne. Za animiranje lutke je pomembno, da lutkar svoj ego s pogledom, dotikom in gibom prenese v predmet – lutko. Pozornost gledalca se tako preusmeri od egocentrične osi igralca na predmet, ki je izven te osi in lutkarja postavi v drugi plan gledalčeve pozornosti. S tem zadržanim otrokom omogočimo sodelovanje, »pomembnim« pa odvzamemo nekaj njihove »važnosti«, saj stopi v ospredje lutka in ne njen animator. Ob tem se razvija pomemben občutek, in sicer namišljeno spremenjeni zorni kot gledanja: »Kaj vidi moja roka – lutka?« Tu se razvija zavestno obvladovanje in oblikovanje gibanja in postopno prehajanje iz egocentrične v socialno fazo otrokovega razvoja (Majaron, 2006).

Pri razvoju pozitivne samopodobe igra pomembno vlogo vzgojitelj. Otrok, udeležen v kreativni lutkovni dejavnosti, hitro ugotovi, da je njegova lutka unikatna in izvrstna. Ni mu potrebno slediti idejam odraslih, temveč le sebi, svoji ustvarjalnosti in domišljiji. Vzgojiteljeva informacija, da je prav in dobro tisto, kar je sam sposoben narediti, mu bo pomagala k pozitivni samopodobi in povečanju samozavesti. Senzibilen vzgojitelj bo otroka pohvalil za njegov napredek. Spodbujal ga bo k izdelavi lutke v skladu z njegovimi sposobnostmi. To je zelo pomembno za otroke, ki imajo težave s fino motoriko in samopodobo. Občutek, da zmorejo narediti lutko in z njo tudi zaigrati, pripomore h krepitvi samozaupanja (Korošec, 2006).

2. 3. 6 IGRA IN LUTKA

»Igra je nujni korak na poti od nezrelosti do čustvene zrelosti. Vsakdo, ki v otroštvu ni imel priložnosti za igro, jih bo kot odrasel človek še vedno iskal.«

(Margaret Lowenfeld, v: Armstrong, 2000)

2. 3. 6. 1 KAJ JE IGRA?

»Igra je najvišja stopnja otrokovega razvoja. Igra je spontan izraz misli in občutkov... Je najčistejša stvaritev otrokovega uma, pa tudi odraz in odsev pristnega življenja, skritega v človeku in v vseh stvareh.«

(Friedrich Froebel, v: Armstrong, 2000)

»Igra se opredeljuje kot dejavnost, ki jo posameznik izvaja zaradi lastnega zadovoljstva ne glede na njen končni izid in ni vezana na neposredno zadovoljevanje njegovih potreb ali na zahteve okolja« (Marjanovič Umek, Zupančič, 2001, str. 2).

Po Frombergu je igra:

- Simbolna, saj gre za reprezentacijo realnosti s »kot če«, »kaj če«.
- Pomenska, ker spravi ali poveže v odnos doživetja in izkušnje.
- Užitkarska tudi takrat, ko so otroci resno zaposleni z dejavnostjo.
- Prostovoljna in notranje motivirana.
- Opredeljena s pravili, ki so izražena bodisi eksplicitno bodisi implicitno.
- Doživljajska, ker se kaže skozi dejavnosti in cilje, ki jih otroci razvijejo sami (Marjanovič Umek, Zupančič, 2001).

»Igra je morda najbolj prvinski izraz otrokove prirojene genialnosti. Otrokovo nedolžno ustvarjanje in poustvarjanje novih načinov gledanja, delovanja, čutenja in razmišljanja predstavlja pravcato zakladnico, iz katere družba prevzema vrste vedenja, ki so posebno koristne ali prilagodljive njeni kulturi in jih vtke v svoje življenje« (Armstrong, 2000, str. 122).

Horvat in L. Magajna pravita, da je igra kot svoboden akt, ki ni povezan s procesi neposrednega zadovoljevanja potreb in je omejen na svoj svet. Potek in smisel igre sta v njej sami (Marjanovič Umek, Zupančič, 2001).

Otroška igra se s starostjo in razvojem otroka spreminja. Klasifikacije otroške igre se med avtorji delno razlikujejo, praviloma pa vsi zasledujejo zaporedja od razvojno nižjih k razvojno višjim

ravnem igre. Najpogostejše navajane otroške igre so funkcijska igra, konstrukcijska igra, dojemalna igra, igra s pravili in simbolna igra (Marjanovič Umek, Kavčič, 2001).

2. 3. 6. 2 SIMBOLNA IGRA

Simbolna igra je najbolj tipična igra za otroke v starostnem obdobju od dveh do šestih let. Otrok v igri predstavlja neko dejanje, predmet, osebo ali pojav iz realnega ali domišljjskega sveta. V igri uporablja simbole, ki nosijo nek dogovorjen pomen. Otrok v igri posnema

dejavnosti, ki jih je opazil v svoji okolici. V simbolni igri se prepletajo kognitivni, sociokognitivni, socialni, jezikovni, kulturološki pogledi na otrokov razvoj. Gre za pretvarjanja, odmik od realnega k predstavnemu, fleksibilnost v mišljenju, zmožnost razumevanja drugih in zavzemanje perspektive drugega (Marjanovič Umek, Kavčič, 2001).

2. 3. 6. 3 LUTKOVNA IGRA KOT SIMBOLNA IGRA

»Lutka pomaga senzibilizirati otroka za stvari in življenje, ki se odvija okoli njega. V vsakdanjem življenju ni predmeta, ki bi ga ne bilo mogoče oživiti in mu dati nek nov simbolični pomen. Otrok v simbolni igri sporoča svoj intimni, izkustveni ali podzavestni svet.« (Korošec, 2003, str. 196)

Lutke so za otroke zelo privlačne, še posebej, če jih otroci naredijo sami ali z vzgojiteljico. Vsaka lutka v otrokovih rokah oživi in postane nova oseba, ki ga pripravi za spontano komunikacijo, še posebej velik vpliv pa ima lutka na otrokov čustveni, socialni in spoznavni razvoj (Korošec, 2006).

»Domisljija je začetek na poti h kreativnosti. Otrok informacije in izkušnje, ki jih dobiva, lahko kreativno in s polno domisljic uporablja in razvija prav v igri z lutko.« (Korošec, 2006) Kako pomembna je kreativnost za razvoj mladega človeka, nas opozarja E. Majaron: »Mlad človek, ki bo deležen takega kreativnega procesa, bo v življenju znal misliti ustvarjalno, poln bo asociacij, domisljic, dojel bo povezave in pomenske sklope v »režiji življenja«, znal bo ceniti delo in

ustvarjalnost drugih, znal bo svoje ideje povezati v teamsko delo skupine. Želel si bo take kulturne hrane, ki ga bo navdihovala, polnila z energijo, ne pa praznila.« (Majaron, 2002, str. 8)

Otroci skozi domišljjsko igro z lutko postopoma dojemajo, kaj je v njihovem svetu realno in kaj ne. Z lutkovno igro zaigrajo tisto, kar so slišali, videli ali čustveno doživeli. S pomočjo lutk otrok besedno in nebesedno izraža notranje konflikte. Z njimi lahko zaigra situacije, kakršne bi si želel in so v realnosti neizvedljive. Lutka zmore vse. Lahko leti, se bojuje s pravljničnimi bitji ali prežene strahove (Korošec, 2006, str. 113-114).

Otroci se ob igri z lutko učijo komunikacije, socializacijskih spretnosti in reševanja manjših konfliktov. Razvijajo se solidarnost, medsebojna pomoč in dopuščanje različnosti. Lutka pomaga pridobiti prijatelje in premaga strah pred nekaterimi situacijami, ki so za otroka tuje.

Izkušnje kažejo, da se s pomočjo kreativne lutkovne dejavnosti omogočajo dialogi med posamezniki in dobro funkcioniranje skupine (Korošec, 2006, str. 116-117).

2. 3. 6. 4 IZRAŽANJE ČUSTEV Z LUTKO IN RAZVOJ EMPATIJE

V današnji družbi pogosto velja, da je čustva potrebno obvladati. Iskreno kazanje čustev ni vedno sprejemljivo. Večina meni, da je slabo, če človek pokaže negativna čustva kot so jeza, strah ali negotovost. To se še posebej odraža pri otroku. Zmeden od lastnih občutij in zahtev sveta odraslih pogosto ne ve, kako in če sploh pokazati kaj čuti. Otroku je potrebno pokazati način, kako močna čustva, ki jih dnevno doživlja, izraziti na sprejemljiv način. Tu zopet nastopi lutka. Z njo lahko otrok zaigra prizor, kjer ta čustva izrazi, se jih osvobodi in tako razreši notranje konflikte. Prav v igri z lutko se lahko reflektirajo odnosi iz otrokove okolice (Korošec, 2006, str. 117-118).

Pri igri se razvijajo tudi socialne kompetentnosti in veščine. Sem spadajo poznavanje pravil in dogovorov, empatično razumevanje potreb in čustev otrok, razumevanje pravil interakcije, pogajanje in sporazumevanje. Razmišljanje o čustvih drugih in medsebojnih odnosih otroku omogoča zavedanje samega sebe, prepoznavanje konfliktov, reševanje nesoglasij, kar pomeni razvijanje socialne kognicije. Otroci v igri pogosto pretiravajo s čustvi, tako z vrsto in

intenzivnostjo ter prehajanjem iz enega čustva v drugega. V simbolni igri tako otrok še bolj intenzivno izraža tudi tista čustva, ki niso zaželeni, npr. jezo, strah, izgubo ali moč. Jezo mlajši otrok kaže preko nasilja do svojih igrač. Tu se kažejo socialno – čustvene komponente otrokovega aktualnega razvoja (Marjanovič Umek, 2001).

»V igri z lutko in ustvarjanju prizorov otrok prevzema različne vloge. Vživlja se v vlogo druge osebe, se postavlja v njen položaj in tako situacijo poskuša razumeti z njenega vidika. V igri se uči reševanja konfliktov in urejanja medsebojnih odnosov. Ob tem sprejema občutke osebe in povečuje občutljivost za čustva drugih. Otrok se lahko vživi v vlogo, ki mu je poznana iz lastnega življenja, ali pa ustvari izmišljene vloge. Zmožnost domišljjskega vživljanja v namišljene situacije vpliva na emocionalne reakcije do drugih in na pripravljenost za pomoč. Spodbujanje domišljije je torej tudi z vidika empatičnosti zelo pomembno.« (Korošec, 2006, str. 120-121)

3. EMPIRIČNI DEL

3. 1 OPREDELITEV PROBLEMA

Otroci so pri izražanju čustev pogosto zadržani, še bolj pa pri besedni komunikaciji, zato imajo težave z vključevanjem v skupino. Novo okolje jim lahko predstavlja oviro, ki jih omejuje pri spontanem izražanju. Otroci, ki so introvertirani, svoja občutja zadržujejo v sebi. Čustev ne znajo oziroma ne zmorejo izraziti. Počutijo se utesnjene. Preden ti otroci sprostijo svoja čustva, je lahko veliko zamujenega v socialnem in kognitivnem ter tudi v čustvenem razvoju. Otroci, ki se ne vključujejo v ustvarjalno igro, so zadržani pri izražanju čustev.

Prav lutka nam je v takšnih situacijah lahko v veliko pomoč. Je posrednik med vzgojiteljem in otrokom. Lutka lahko postane nova, močnejša avtoriteta od vzgojitelja. Otrok vanjo verjame, ji zaupa in z njo odpravlja nesporazume. Lutka mu omogoča tudi čustveno reakcijo, ki je od besed neodvisna, torej nebesedno komunikacijo (Majaron, 2002, str. 5). Lutka je otrokov alterego, ki omogoča sprejemljiv način za izražanje negativnih čustev (Korošec, 2003). Zato sem se odločila, da v nalogi raziščem, kako lahko v skupini otrok lutka pripomore k bolj spontanemu izražanju čustev. Prek zgodb, ilustracij, glasbe in plesa bodo otroci prepoznavali primarna čustva, kot so: veselje, žalost, jeza in strah. Prek iger vlog, ki jih bodo igrali z lutkami, bodo izražali čustvena stanja.

3. 1. 1 CILJI DIPLOMSKE NALOGE

Ob otrokovi igri z lutko želim raziskati:

- izražanje otrokovih čustev ob ustvarjanju z lutkami;
- ali lutka nudi otroku možnost za bolj spontano izražanje čustev pri komunikaciji z okoljem;
- ali se bodo vsi otroci vključili v dejavnosti in prek igre z lutko izražali svoja čustva;
- ali ustvarjanje zgodb z lutkami in vživljanje v posamezne lutkovne like otroke spodbudi k pripovedovanju o doživetih čustvih.

3. 1. 2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA OZIROMA HIPOTEZE

1. Ustvarjanje z lutko bo večino otrok spodbudilo pri izražanju čustev.
2. Igra z lutko bo večini otrok pomagala pri komunikaciji z okoljem.
3. Komunikacijske spretnosti izražanja čustev otrok bodo prek lutke boljše kot brez nje.

3. 2 SPOZNAJMO SKUPINO JEŽKI

Skupino Ježki obiskuje 17 otrok starih od 3 do 4 let. Sem pomočnica vzgojiteljice in sem z nekaterimi otroki skupaj že drugo leto.

3. 2. 1 LUTKI PUNČKA MOJCA IN JEŽEK

Skupino sestavljajo otroci, ki so vrtec obiskovali že lansko leto in novinci, ki so se z vrtcem spoznali letos. Da bi bil prehod v novo okolje lažji, sta otroke obiskali plišasti lutki, punčka Mojca in Ježek. Plišasti igrački sem izbrala zato, ker sta otrokom blizu. Z vzgojiteljico sva ju oživeli in se jim z njima poskušali približati. Pozornost otrok sva pritegnili s krajšo zgodbico.

Slika 1: Lutka Mojca

Slika 2: Lutka Ježek

Punčka Mojca in Ježek na obisku v vrtcu:

Ko so otroci sedeli v jutranjem krogu, je nekdo potrkal na vrata. Na obisk sta prišla punčka Mojca in Ježek. Otroci so ju z zanimanjem opazovali. Ježek se jih je sprva kar malo bal, saj še nikoli ni videl toliko otrok. Povedala sta, da ju je povabila vzgojiteljica. V rokah sta imela majhno mehko žogo, s katero sta se predstavila. Mojca je povedala svoje ime, nato pa žogo dala Ježku. Povabila sta tudi otroke, da povedo svoje ime. Žoga je tako potovala med otroki. Vsakega posebej sta pobožala in ga vprašala po imenu. Otroški odzivi so bili različni. Nekateri so brez zadržkov povedali svoje ime, drugi so potrebovali več časa, nekaj otrok pa imena ni želelo povedati. Te otroke sta lutki le pobožali in se jim s tem približali. Ves teden smo se tako spoznavali in iz dneva v dan so se otroci bolj veselili prihoda lutk. Včasih so ju glasno priklicali in na obrazih otrok je bilo čutiti sproščenost. Da smo si zapomnili vsa imena, smo se vsak dan najprej predstavili. Lutki sta več pozornosti namenili najbolj zadržanim otrokom. Sprva niso hoteli imena povedati naglas, zato sta jih lutki prosili, če povedo ime samo njima na ušesa. Tako so tudi najbolj zadržani otroci prebili led in sprva potihoma, nato pa tudi glasno povedali svoje ime. Otroci so lutki sprejeli za svoji prijateljici. Sodelovali sta pri vseh dejavnostih, se z otroki pogovarjali, zaigrali krajše dialoge in tako v skupini vzpostavljali prijetno in sproščeno vzdušje.

S pomočjo lutke Mojce sta z vzgojiteljico pomagali otrokom premagati strah pred neznanim pri vstopu v vrtec. Vse dejavnosti je vodila lutka. Dajala je navodila in otroke usmerjala in vzpodbujala k pogovoru. Lutki so vedno bolj zaupali. Vedno so jo z zanimanjem poslušali in sodelovali v razgovoru. Lutka je v skupini prevzela veliko vlog. Bila je odlična motivatorica, saj je zlahka pritegnila pozornost otrok. Otrokom je znala prisluhniti, posebno zadržanim je posvečala več pozornosti. Pomagala je pri reševanju konfliktov, jih učila lepega vedenja in strpnosti. Pri prosti igri jim je bila na voljo v kotičku, kjer so se lahko z njo igrali, ji zaupali svoje strahove, se z njo smejali in si izmišljali krajše monologe. Opazila sem, da so se tudi zadržani otroci zbližali z lutko, jo samo opazovali ali pa se z njo pogovarjali.

Postala je ena izmed njih. V jutranjem krogu so komaj čakali, da se jim pridruži. Ponavadi so jo glasno priklicali in jo z veseljem pozdravili.

3. 2. 2 SOCIALNE IGRE

➤ Kako ti je ime?

Nekateri otroci so se že poznali med seboj, nekaj otrok pa je bilo novih. Da bi si hitreje zapomnili imena, je lutka vodila igre. S seboj je prinesla mehko žogico. Otroci so sedeli v krogu, si predajali žogico in povedali svoje ime. Zadržanim otrokom je na pomoč priskočila lutka. Žogico je vzela v roke, povedala svoje ime, nato pa čim bolj nevsiljivo vprašala po imenu otroka. Če ji ni odgovoril, ga je samo pobožala in žogico dala naslednjemu otroku. Igro smo se večkrat igrali in tudi zadržani otroci so se opogumili in povedali svoje ime.

Slika 3: Rad te imam

➤ Stol na moji desni je prazen

Za utrjevanje imen je lutka povabila otroke k igri »Stol na moji desni je prazen...«. Otroci so sedeli v krogu, en stol je bil prazen. Tisti, ki je imel na svoji desni prazen stol, je rekel: »Stol na moji desni je prazen, zato kličem...«, in povedal ime prijatelja, ki ga je želel poklicati. Tudi pri

tej igri so se zadržani otroci težje izražali. Potrebovali so več časa in vzpodbude lutke. Večina otrok je povedala ves stavek, bolj zadržani pa so povedali le ime in še to potihoma. Tudi to igro smo se igrali večkrat, tako da so jo otroci že dobro znali in tudi bolj zadržni so postali v igri sproščeni.

➤ Rad te imam, ker...

Da bi otroci postali bolj sproščeni in bi se med seboj bolj povezali, jih je lutka povabila k igri, kjer so si otroci izkazovali naklonjenost. Sedeli so v krogu. Prva je začela lutka. V roki je imela žogo in jo je dala svojemu sosеду. Pri predaji je rekla: »Rada te imam, ker si moj prijatelj.« Nato so igro nadaljevali otroci. Izmišljali so si različna nadaljevanja: »Rad te imam, ker se z mano igraš, ker si vesel, ker mi posodiš igrače, ker se smejiš, ker si v vrtcu,...«. Nekaj otrok je povedi ponavljalo, najbolj zadržani pa so žogico le predali brez besed. Tem je pomagala lutka tako, da je vzela žogico, jo dala otroku in povedala, zakaj ga ima rada. Pri tem ga je tudi pobožala, da se ni počutil zapostavljenega.

➤ Kako se počutiš?

Z vzgojiteljico sva pripravili okrogle kartončke, na katerih so bili narisani obrazi. Predstavljali so različna občutja. Pripravili sva tri obraze. Jeznega, žalostnega in veselega. Naredili sva tudi vlakec, na katerem so bili znaki otrok. Vsak otrok je imel na vagonu svoje okno, v njem svoj znak, pod njim pa prostor za obrazek. Otroci so sedeli v krogu, obrazke pa sva stresli na sredo kroga. Lutki sta zaigrali krajše dialoge, v katerih sta pokazali različna občutja. Najprej sta se prepirali za igračo, ena drugi sta jo vlekli iz rok in bili pri tem zelo glasni. Z vzgojiteljico sva ju ustavili in otroke povabili k pogovoru. Vprašali sva jih, kako mislijo, da se lutki počutita oziroma kakšno občutje s tem kažeta. Odgovori so bili različni, največ otrok je reklo, da sta hudi in da se »kregata« za igračo. Skupaj smo ugotovili, da sta zelo jezni in izbrali temu primeren obrazek – jeznega.

Nato je lutka Mojca iztrgala Ježku igračo in ta je planil v jok. Zopet smo se pogovorili in vsi so ugotovili, da je Ježek žalosten, ker mu je Mojca vzela igračo. Izbrali smo žalostni obrazek.

Vzgojiteljica je nato Ježku ponudila novo igračo in Ježek se je zelo razveselil. Oba z Mojco sta se veselo igrala. Otroci so brez težav izbrali veseli obrazek.

Slika 4: Obrazi občutkov

Lutki sta nato otroke povabili, da še zase izberejo obrazek glede na njihovo počutje. Iz sredine kroga je vsak vzel svoj obrazek in povedal, zakaj je izbral določen obrazek ter ga nalepil na svoj vagonček. Večina je izbrala veseli obrazek, ker so se dobro počutili v vrtcu. Štirje otroci so izbrali žalostni obrazek, ker so pogrešali starše, dva otroka pa jezni obrazek, ker so ju starši pustili v vrtcu. Igro z občutji smo se igrali v jutranjem krogu ves mesec. Sprva so zadržani otroci le nalepili obrazek na vlakec, po nekaj dneh pa so tudi ti povedali svoj razlog za izbiro. Namen igre je bil, da bi znali prisluhniti sebi, svojim občutjem in jih deliti tudi s sovrstniki.

Slika 5: Vlakec zadovoljstva

Socialne igre so otroke zbližale z vrtcem, s sovrstniki in vzgojiteljicama. Lutki sta odigrali pomembno vlogo pri vzpostavljanju pozitivne klime in socializaciji. Otroci so ju hitro vzljubili. S svojo preprostostjo in neposrednostjo sta osvojili pozornost otrok. Otroke ni bilo težko motivirati, ko je mednje stopila lutka. V pogovorih so z zanimanjem sodelovali. Lutka jim je bila neka avtoriteta, do katere so imeli spoštljiv odnos, kljub temu pa je uspela otrokom odvzeti strah in preplašenost pred novim okoljem.

Slika 6: Kako se počutiš?

3. 3 SPOZNAJMO ČUSTVA

Otroški svet je poln čustev. Čustvena stanja otrok se hitro menjajo. Njihova čustva so ponavadi močna in kratkotrajna. Vsak otrok izraža čustva na svoj način. Da bi se svojih čustev bolje zavedali, sva jih z vzgojiteljico popeljali skozi svet pravljič, iger, glasbe in izraznega plesa, kjer smo se o čustvenih stanjih veliko pogovarjali in se na različne načine izražali.

3. 3. 1 ZGODBICA O PIŠČANČKU PIKU

Ko sem iskala primerno pravljico, ki bi otroke najbolj seznanila s čustvi, sem našla zgodbico o Piščančku Piku. Govori o osnovnih čustvih, ki so otrokom v tem obdobju najbolj blizu, in sicer o strahu, jezi, žalosti in veselju. Otroci zgodbe še niso poznali. Da bi jo bolje doživeli, sva z vzgojiteljico pripravili preprosto lutkovno gledališče s pomočjo mize in pregrinjala ter zgodbico z lutkami dramatizirali.

Pik je piščanček, ki se izleže iz jajca ravno takrat, ko ob njem ni mame. Prestrašen in žalosten jo začne iskati. Najprej sreča strah. Nehote ga pohodi. Strah se prestraši in s tem ustraši tudi Pika. Pik želi vedeti, če je on njegova mama. Strah zmaje z glavo, pove, da je strah in odide naprej. Pik pa naprej išče mamo. Sreča jezo. Ta ga jezo pogleda, saj se Pik ponesreči vanjo zaleti. Žalosten ugotovi, da tudi to ni njegova mama. Ko gre dalje, sreča žalost. Narahlo se zaleti vanjo, ta pa plane v glasen jok. Pik jo tolaži in sprašuje, če je ona njegova mama. Ona pa v joku pove, da je žalost. Ko gre naprej, se zaleti v nekaj veselega. Upa, da je to njegova mama, a ta mu smeje pove, da je veselje. Piku pomaga najti pravo mamo. Ko jo zagleda, vesel steče v njen objem in skupaj odidejo domov.

Ob Piku so otroci spoznavali osnovna čustva, s katerimi se srečujejo ves čas. Ob vstopu v vrtec še posebej prevladujejo negativna čustvena stanja, kot so strah, žalost in jeza. Otroci jih doživljajo spontano in o njih ne razmišljajo. Prav ta zgodbica pa nam je dala možnost, da se o čustvih tudi pogovorimo in jih izrazimo na različne načine. Otroci bodo tako lažje razumeli sebe in tudi druge.

Pri obnovi zgodbe nam je zopet pomagala lutka Mojca. Otroke je povabila, da ji pomagajo ugotoviti, koga vse je Pik srečal, preden je našel svojo mamo. Otroke je vodila skozi zgodbico. Pri vsakem čustvu smo se ustavili in ga poskušali opisati. Otroci so imeli pri opisovanju kar nekaj težav. Težko so se izražali tako besedno kot tudi nebesedno. Lutka jih je poskušala spomniti na njihove izkušnje, kako se počutijo in kako se izražajo pri določenem čustvu. Najmanj težav so imeli pri čustvih veselja in žalosti. Prvo so pokazali s smehom, drugo pa z jokom. S tema čustvoma se največkrat srečujejo pri vsakdanjih situacijah in igri. V tem starostnem obdobju se

veliko igrajo z dojenčki, za katere je značilno, da jokajo, kar otroci pogojujejo z žalostjo. Strah in jezo pa večina otrok ni znala pokazati. Lutka je otrokom

pomagala z vprašanji, kdaj jih je strah in kdaj so jezni. Skupaj smo ugotovili, kako se v določeni situaciji počutimo in izražamo svoja čustva.

3. 3. 2 LUTKOVNI KOTIČEK S PIŠČANČKOM PIKOM

Z vzgojiteljico sva pripravili kotiček z lutkami piščančka Pika. Lutka Mojca je otroke povabila k igri z lutkami. Otroci so si lutke najprej ogledali. Kar nekaj otrok se je želelo z njimi igrati. Ker lutk ni bilo dovolj za vse, smo se razdelili v dve skupini. Otroci sprva niso vedeli, kako ravnati z njimi, zato sem vzela lutko in se začela pogovarjati z drugimi. Opazila sem, da je igra z lutkami za otroke nekaj novega in da v njej niso sproščeni. Lutke so držali v rokah in se opazovali. Počasi so se z lutkami začeli dotikati. Umaknila sem se in jih opazovala. Čeprav so bile lutke narejene za zgodnico o Piku, otroci še niso prevzemali vlog za določena čustva. Sprva zadržano, nato pa z vedno več besedami so si izmišljali kratke dialoge. V njihovi igri je bilo čutiti vpliv domačega okolja. Prevzemali so vloge staršev in otrok. Ko so se otroci zamenjali, so bili drugi bolj sproščeni, saj so prej opazovali igro svojih prijateljev. Zadržani otroci so lutke le opazovali in se z njimi niso igrali.

Pri igri bi otrokom morala pustiti več časa, da bi sami našli način rokovanja z lutkami. Vzgojiteljičin vzor igranja v predstavi bi bil njihova motivacija. Tu sem prekmalu vzela v roke lutko in s tem posegla v igro. Otrokom sem tako položila rešitev na dlan, namesto da bi jih pustila pred miselnim izzivom in njihovo ustvarjalnostjo.

Večina otrok je bila zadržanih, saj so se verjetno prvič srečali z lutkami. Komunikacija je bila sprva nebesedna. Lutke so se med sabo dotikale in se pozdravljale s kratkimi glasovi. Pozorna sem bila na fantka Luka in deklico Evo. Zadržano sta se opazovala in si izmišljala preprost dialog:« Oooo.« Drugi je odgovoril:« Ohoj.« »Nananana,« je nadaljevala deklica in začela lutko vrteti, kot bi plesala. Deček je začel z lutko skakati. Nato sta se lutki zaleteli in zasmejali. »Kaj delaš?« je vprašala deklica. »Igram se«, je rekel deček. Nato sta se obrnila vsak v svojo smer in z

lutkami skakala. Takšnih in podobnih dialogov je bilo na začetku veliko. Otroke sem pustila, da so z lutkami sami eksperimentirali, jih spoznavali in se v določene vloge vživljali.

Zgodbico o piščančku Piku smo še nekajkrat skupaj z lutkami obnovili, se pri vsaki lutki pogovorili o čustvu, ki ga je predstavljala, in jo oživel. Lutki, ki je predstavljala jezo, so se otroci smejali. Čustva niso znali pokazati. To čustvo ponavadi izrazijo spontano in ga doživljajo kratkotrajno. Jezni so, ko jim kdo vzame igračo ali ko ne dobijo tistega, kar si želijo. Vidi se, da jeze ne znajo igrati. Tudi strah doživljajo le ob dražljajih iz okolja. Ko sva jih spodbujali, naj posnemajo lutko, ki predstavlja strah, je bil njihov izraz na obrazu bolj podoben žalosti. Šele ob pogovoru, kdaj nas je strah in v kakšnih situacijah nastane, so nekateri pokazali prestrašen obraz.

Ko so zgodbico že bolje poznali, se je že več otrok odločilo za igro v koticu. Zdaj so že prevzemali vloge piščančka, mame in štirih čustev. Otroke sva najprej vodili, jim prišepetavali besedilo, nato pa pustili, da je oživela njihova domišljija. Nekaj otrok je znalo zgodbico dobro odigrati, nekateri so čustva pokazali le z gibi in glasovi, najbolj zadržani otroci pa so kotic le opazovali.

Trije otroci se niso želeli izpostavljati. Lutka Mojca se je s temi otroki pogovarjala v koticu s knjigami, ki je bil bolj odmaknjen. Takrat, ko so se igrali sami, je lutka nevsiljivo prišla do njih in se z njimi pogovarjala. Lutki so po dveh tednih otroci zaupali. Tudi najbolj zadržani so z njo spregovorili. Lutka je otroke božala, jim sedala v naročje in jim šepetala v ušesa. Z vzgojiteljico sva lutko položili poleg njih, se umaknili in opazovali njihovo reakcijo. Deklica Marina in deček Maj sta jo le opazovala, deček David pa jo je vzel v roke in se z njo pogovarjal. Lutka Mojca je bila na polici dosegljivi otrokom, tako so se vedno lahko umaknili in se z njo pogovarjali.

Otroci imajo v predšolskem obdobju še boren besedni zaklad. Čustva izražajo spontano. Poimenovanje čustev doživljajo abstraktno in jih tako besedno kot izrazno še ne znajo opisati. To sem opazila v njihovi igri. Srečanje z lutko je bilo za njih novo. Potrebovali so kar nekaj časa, da so lutko oživel v gibanje. Povezati so morali ročno motoriko s predmetom. Nato so vključili telo in obrazno mimiko. Šele ko so to osvojili, so lutki dali glas. Vendar pa je igranje določenega

čustva sprva zanje predstavljalo oviro, saj so se z definiranjem čustvenih stanj verjetno srečali prvič. Le spontana ter sproščena igra je ta zid počasi rušila.

3. 3. 3 RISBICE O PIŠČANČKU PIKU

Lutka Mojca je po obnovi zgodbe povabila otroke k risanju. Otroci so se spomnili, koga vse je Pik srečal pri iskanju mame. Sami so se odločili, kateri prizor bi risali. Največ otrok je narisalo Pika z veseljem, nekaj z jezo in strahom, le eden pa z žalostjo. Nekaj otrok je narisalo po dve čustvi, skupaj. Risbice so se razlikovale tudi po barvi. Večina otrok je uporabljala tople barve, največ rdečo in rumeno. Otroci, ki so upodobili Pika z jezo, so uporabili tudi veliko zelene barve. Nekateri so pobarvali kar vso podlago z določeno barvo. Pri nekaterih mirnih otrocih barve niso bile tako intenzivne, figure na risbici pa manjše.

Slika 7: Veselje

Slika 8: Žalost

Slika 9: Jeza

Slika 10: Strah

3. 3. 4 IGRA – KAKO SE POČUTIM

Ob lutkah smo se seznanili z štirimi osnovnimi čustvi. Pri vsakem čustvu smo se pogovarjali o mimiki obraza, ki je značilna za določeno čustvo. Ko so se otroci opazovali v ogledalu in si izmišljali različne obrazne mimike, sem ugotovila, da pogovor ni bil potreben, saj so bili ob igri bolj sproščeni. Opazovali so drug drugega in se smejali.

Na kartončke sem narisala obraze, ki ta čustva prikazujejo. Otroke sem povabila na preprogo. Lutka Mojca je otrokom razložila pravila igre »Kako se počutim?« Tisti otrok, ki je želel, je z obrazno mimiko pokazal čustvo, ki je bilo narisano na kartončku. Otroci so imeli pri interpretaciji čustva težave. Nekaj otrok je dobro pokazalo čustvo, tako da so ostali kar hitro ugotovili pravilen odgovor. Kot pri ostalih dejavnostih tudi tu niso vedeli, kako naj pokažejo strah in jezo. Pri igri so sodelovali tudi zadržani otroci, vendar so potrebovali več časa, da so pokazali čustvo, ali pa so le sramežljivo gledali v tla. Igro smo igrali ves teden. Otroci so v njej uživali in kar tekmovali med seboj, kdo bo prvi ugotovil pravilen odgovor.

3. 3. 5 POSLUŠANJE GLASBE IN IZRAZNI PLES

Da bi bolj doživeli čustva, sem izbrala štiri instrumentalne skladbe, ki so se mi zdele najbolj primerne za občutenje določenega čustva. Otrokom sem glasbo najprej predvajala in jih povabila k poslušanju. Po vsaki glasbi smo se pogovarjali o občutju. Najprej smo poslušali skladbo Franza Schuberta: Kvintet v A-duru. Glasba je bolj počasna in umirjena. Izbrala sem jo za čustvo žalosti. Na vprašanje, kakšna se jim je zdela, je večina otrok odgovorila, da je mirna. Ob njej so pomislili na ribice, na noč, na zvezdice... Poslušali bi jo pred spanjem. Naslednja skladba je bila Pariško življenje Jacquesa Offenbacha. To je vesela polka, nekakšna poskočnica. Ob poslušanju so se otroci začeli smejati in se v ritmu gibati. Vsi so se strinjali, da je glasba vesela. Predstavljali so si vesele živali, ki se igrajo, ples balončkov, princeske in prince... Nato smo poslušali Ples s sabljami Arama Hačaturjana. Glasba je bolj eksplozivna, hitra in energična. Otroci so rekli, da je glasba huda, jezna in tudi vesela. Pomislili so na zmaje, na pošasti, na čarovnice... Na koncu pa smo poslušali še skladbo Arturja Honeggerja Pacific 231. Glasba je mirna in zastrašujoča. Otroci so jo opisali kot ples bavbavov. Predstavljali so si grad, kjer straši.

Vsi niso bili istega mnenja, katero čustvo bi izbrali k določeni glasbi. Odgovori otrok so bili različni. Skladbo »Pariško življenje« so vsi uvrstili k veselju. Počasno skladbo »Kvintet v a-duru« so nekateri uvrstili kot žalostno, drugi pa so občutili strah. »Ples s sabljami« so uvrstili pod jezo, strašno in veselo. »Pacific 231« pa so začutili kot strašno in jezo.

Glasbo smo poslušali še enkrat. Povabila sem jih k plesu. Skladbe sem predvajala naključno. Otrokom sem predlagala, da zaprejo oči. Ko zaslišijo glasbo, naj si predstavljajo, kaj jim želi povedati; kar občutijo, naj izrazijo z gibi, plesom. Prva je bila »jezna glasba«. Nekateri otroci so korakali kot roboti, drugi so tekli po igralnici, tretji pa so jezo gledali. Naslednja glasba je bila »žalostna«. Otroci so hodili po igralnici, se počasi vrteli, se dvigali in spuščali. Nato je bila »vesela« glasba. Začeli so skakati, se smejati in vrteti. Na koncu pa sem predvajala še »strašno« glasbo. Hodili so počasi, se ozirali okrog, na obrazu pa so imeli žalosten izraz. Ko je glasba postala bolj glasna, so zakrili obraz. Otroci so pri plesu uživali, čeprav vsi niso bili izvirni in ustvarjalni, saj so posnemali drug drugega. Najbolj živahni pa so vedno povedali, kakšno glasbo

poslušamo, čeprav smo se dogovorili, da smo tiho in da vsak sam izbere, katero čustvo predstavlja. Dva otroka sta ples le opazovala.

3. 4 ČUSTVO STRAH

3. 4. 1 PRAVLJICA BAV BAV

Pravljica Bav bav govori o deklici Leni, ki se je bala teme. Zvečer pred spanjem je videla veliko strašnih bavbavov, ki so se sprehajali po njeni sobi. Nekega večera pa je k njej prišel majhen bavbav. Bil je dober duhec, ki je želel Leni pomagati prepoditi strašne bavbave in skupaj jima je uspelo.

Pravljico sem jim zaigrala. Pripravila sem mizo, na njo položila majhno posteljico in vanjo položila deklico Leno. Naredila sem majhnega duhca iz robčka. Pred mizo sem prižgala svečke, da so bolj doživeto spremljali zgodnico. Za bavbave sem uporabila balone. Zagrnila sem zavese, vzgojiteljica je z zvončkom naznanila začetek predstave. Otroško pozornost sem še posebej zbudila v delu, kjer Lena in duhec preganjata bavbave. Po magični zarotitvi: »Strahec mali ti bavbav, z mano se ne boš igral, pičim te in rečem buuu, pa izgineš brez sledu,« sem počila balon s šivanko. Kar nekaj otrok se je prestrašilo, še bolj z zanimanjem so me opazovali in se čudili, kako mi je uspelo pregnati strahove.

Pravljico smo skupaj z lutko Mojco obnovili. Otroci so si dobro zapomnili zgodbo, tako da sem jih vodila le z vprašanji. Posebno smo bili pozorni na občutja. Osredotočili smo se na Leno in skupaj poskušali ugotoviti, kako se je deklica počutila, ko zvečer ni mogla zaspiti. Otroci so pomislili nase. Deklica Ana je rekla: »Moja mamica mi vedno pusti prižgano lučko, da me ni strah.« Lovro je dodal: »Z mano pa spi sestra, da me ni strah.« Ko so tako otroci razmišljali, smo skupaj ugotovili, da je bilo Leno strah teme.

3. 4. 2 VSAK JE KDAJ... PRESTRAŠEN

Prinesla sem dve knjigi, ki govorita o strahu. Otrokom sem pokazala naslovnico. Rekla sem jim, naj razmislijo, kaj naj bi ilustracija na njej prikazovala. Ugotovili so, da je dečka na sliki strah in da je žalosten. Deklica Manca je dodala, da ga strašijo pošasti. Knjigo smo si skupaj ogledali, opisovali ilustracije, se pogovarjali in razmišljali ob kratkih zgodbicah. Spodbujala sem jih, da so se poskušali vživeti v vlogo deklice Lize in dečka Marka. Razmišljali smo, kako bi se mi počutili v podobnih situacijah.

Potem nas je obiskala lutka Mojca. Otrokom je povedala, da jo je bilo ponoči strah, ko se je prebudila, ker je bila zunaj še tema. Ni si upala gledati skozi okno in je komaj čakala, da pridejo otroci. Vprašala jih je, če je bilo tudi njih kdaj strah. Z njimi se je pogovarjala o njihovih izkušnjah s strahom ter jih spodbujala, da so o tem govorili.

Kdaj te je strah?

- Jerca: »Če je ponoči tema v spalnici in če se kaj premakne.«
- David: »Strah me je, če sem sam v sobi.«
- Nejc: »Ko piha veter in okna ropotajo.«
- Jernej: »Ko smo šli v drugo skupino.«
- Luka: »Ko sem v trgovini izgubil očija.«
- Maja: »Ko sem začela hoditi v vrtec.«
- Ana: »Ko je grozna risanka.«

Kaj narediš, ko te je strah?

- Maja: »Tresem se.«
- Jerca: »Grem k mami pod odejo.«
- Manca: »Skrijem se pod »kouter« in kličem mamico.«
- Maj: »Jokam se in kličem mamico.«
- Lia: »Skrijem se pod mizo.«
- Ana: »Zakrijem si oči.«
- Jernej: »Skrijem se za očija.«

3. 4. 3 KAKŠEN JE NAŠ OBRAZ, KADAR NAS JE STRAH

V igralnici imamo veliko ogledalo. Z otroki smo sedli na preprogo. Spomnili smo se igrice, kjer smo po mimiki obraza ugotavljali, kako se počutimo. Nato sem jim pokazala knjigo in pogovor napeljala k pravljici Bavbav. Vživelimi smo se v vlogo deklice Lene. Predstavljalimi smo si temo in okrog nas polno strašnih bavbavov. Otroci so se hitro spremenili v prestrašeno deklico in si začeli zakrivati obraz. Izpod prstov so gledale debele oči, usta pa so imeli odprta. Rekla sem jim, naj se obrnejo k ogledalu in si dobro ogledajo svoj izraz na obrazu. »Takšni smo, kadar nas je strah.« Pripravila sem jim liste, na katere sem narisala prazne obraze deklice in dečka. Otroke sem povabila, da dopolnijo obraze tako, da bodo nastali prestrašeni izrazi.

Slika 11: Evin strah

Slika 12: Mančin strah

Slika 13: Nejčev strah

Slika 14: Lukov strah

Na risbica h večine otrok je bilo dobro opaziti strah. Skoraj vsi so poudarili velike okrogle oči in okrogla usta, nekateri so jih narisali v spirali. Vsi še nimajo dobre likovne predstave, vendar so kljub temu strah izrazili z velikimi krogi.

3. 4. 4 NAREDILI SMO DUHCE

Ker v naši pravljici nastopajo veliki beli bavbavi, smo se odločili, da jih naredimo tudi mi. Zopet smo vzeli knjigo in si jih dobro ogledali. Otroke sem spodbujala k razmišljanju, kako bi nastali. Spomnili so se na blago, ki mora biti belo. Kaj pa glava? »Vzemimo žogice iz telovadnice,« je rekel Nik. Žogic žal nismo imeli dovolj. Predlagala sem, da za glavo uporabimo vato. Na bavbavih so opazili velike oči in usta. Vprašala sem jih, kako bi jih naredili. Deček Luka je predlagal, da jih izstrižemo in prilepimo na blago. Nato je Maja predlagala, da jih kar narišemo na blago. Tudi ostali so se z njo strinjali. Toda, kako bodo naši duhci poleteli? Jernej je rekel: »Držali jih bomo za glavo.« Tudi ostali so prikimali. Jaz pa sem jih še naprej vzpodbujala k razmišljanju, da poznam boljši način, kako lahko naši duhci oživijo. Pokazala sem jim vrvico in skupaj smo ugotovili, kam jo bomo navezali. Na glavo in roko.

Prinesla sem belo blago, vato, vrvico, črne flomastre in škarje in v ustvarjalnem kotičku so počasi začeli nastajati naši duhci. Otroci so vsi naenkrat želeli sesti k mizi, vendar z vsemi naenkrat nisem mogla delati, zato sva drugim ponudili razne igre. Otrokom sem pomagala

striči blago, medtem pa so oni valjali vato v kroglico. Skupaj smo zavezali glavo, nato pa so nanjo narisali oči in usta. Na koncu sem na glavi sešila vrvico in jo zavezala še na roki. Lutka je bila tako pripravljena za oživit ev.

Slika 15: Izdelovanje duhca

Otroci so bili nad duhci zelo navdušeni, takoj so se z njimi želeli igrati. V igralnici je postalo zelo živahno. Otroci so drug drugega strašili in se smejali. S pomočjo mize smo postavili oder in nanjo obesili belo blago. Med seboj so se morali dogovoriti, kdo bo igralec in kdo gledalec. Pri igri so se zelo zabavali in bili sproščeni. Duhci so bili zanje nekaj novega. Ni jim bilo treba misliti, kaj bodo povedali in zato mislim, da je zadržanost hitro popustila. Komunicirali in oglašali so se spontano in bolj mehko z glasovi, kot so buuu, oooo, beee, uaaa, uiiii,... Besed skoraj niso uporabljali. Le tu pa tam je kdo rekel: »Sem te prestrašil?« ali »Prestrašil sem te, hehehe.«

Slika 16: Moj duhec

Opazila sem tudi najbolj zadržane otroke, da so se igrali s svojim duhcem in z njim strašili. Lutke so jim bile na voljo ves teden. Pripravila sem jim tudi lutke iz pravljice Bavbav, tako so lahko

zaigrali tudi zgodbico o Leni. Najprej sem jim pomagala pri besedilu, nato pa sem jih pustila, da so si sami izmišljali dialoge.

3. 4. 5 PLES DUHCEV

Otroci so vzeli vsak svojega duhca. Sedli smo na preprogo, kjer je dovolj prostora za gibanje. Lutka Mojca je povabila duhce k plesu. Povedala je krajšo zgodbico o pravljичnem gradu, kjer živijo strašni duhci. Vsako noč priredijo ples. Zberejo se v veliki dvorani in plešejo do jutra. Otrokom je rekla, naj si predstavljajo, da so njihovi duhci pravljичni in da se je igralnica spremenila v grajsko plesno dvorano. Zagnili smo zavese in zaprli oči. Duhce je prebudila glasba »Pacific 231«. In ples se je začel.

Slika 17: Ples duhcev

Otroci so se vživeli v ples duhcev in se pri tem zelo zabavali. Zopet so strašili in se smejali. Plesali so vsi otroci, tudi najbolj zadržani. Opazila sem, kako so otroci bolj sproščeni z duhcem. To glasbo smo že poslušali in nanjo plesali. Takrat so bili vsi bolj zadržani, manj ustvarjalni in veliko bolj so posnemali drug drugega. Tu pa so se čisto posvetili duhcu in v plesu uživali.

3. 5 ČUSTVO JEZA

3. 5. 1 PRAVLJICA TRIJE MEDVEDKI

Z vzgojiteljico sva pripravili preprosto sceno. Postavili sva mizo, nanjo tri pribore, poleg tri stolčke in tri posteljice. Za lutke sva uporabili kar plišaste igrače. Otroci so sedli na preprogo. Lutka Mojca je otrokom povedala, da pozna tri medvedke, ki živijo v hišici sredi jase. Nato je stopila do mize, nanjo sedla in rekla: »To je njihova miza in njihovi stoli. Verjetno ne morejo biti daleč. Ste jih mogoče vi videli?« Otroci so odkimali. Vzgojiteljica je začela tiho brundati in otroci so postali vse bolj radovedni. Začeli so vstajati in pogledovati za omaro. Mojca je vstala in tiho zašepetala: »Mislim, da gredo medvedki domov, vas zanima, kaj bodo delali?« Otroci so že nestrpnost pričakovali začetek predstave in vsi v en glas zavpili: »Ja.« »Potem pa kar pogledjmo,« je še dodala Mojca in z zvončkom naznanila prihod medvedov.

Zgodbica govori o treh medvedkih, ki so živeli v majhni hiši sredi jase. Medtem ko so šli nabirat gobe, je v hišo prišla deklica. Ker je bila lačna, je malemu medvedku pojedla juho. Prestavila je vse žlice in polomila stol malemu medvedku. Postala je utrujena. Stopila je v sobo, kjer so bile tri postelje. Zlezla je na vse, najbolj pa ji je ustrezala posteljica malega medvedka. V njej je zaspala. Potem pa so se domov vrnili medvedi. Ko so videli, kaj se je zgodilo, so postali zelo jezni. Našli so spečo deklico. Mali medvedek se je glasno zadrl in jo prebudil. Deklica je od strahu skočila skozi okno, jezni medvedi pa so kričali za njo toliko časa, dokler deklica ni izginila v gozd.

Po predstavi je zopet prišla Mojca. Vprašala jih je, če so se medvedov kaj ustrašili. Otroci so ji povedali, da so bili hudi in zelo glasni. Najbolj glasen je bil oče medved, ki se je ves čas zelo jezil. »A jezil se je? Kaj pa to pomeni?« je nato vprašala Mojca. Deklica Lia je rekla, da je bil zelo hud, ker je bilo vse razmetano in polomljeno. »Kdo pa je naredil vse to?« »Deklica, ki je prišla v hiško,« je rekel deček Luka. »Ali je bila deklica hudobna?« je nadaljevala Mojca. »Ne, bila je lačna in utrujena«, so rekli otroci. »Zakaj so bili pa potem medvedi jezni nanjo?« je vprašala Mojca. Otroci so rekli, da gotovo zato, ker niso vedeli, kdo je v hiši in ker deklice niso

poznali. »Kaj pa se je potem zgodilo z deklico?« je bila radovedna Mojca. »Deklica se je ustrašila in zbežala, ker so bili medvedi hudi in jezni,« je rekel Lovro.

Pravljica se mi je zdela zelo primerna za prikaz jeze. Otroci so takoj ugotovili, katero čustvo je v njej v ospredju, saj se medvedi ves čas jezijo. Dobro so znali opisati medvedje obnašanje. Poudarili so, da so bili hudi, glasni, da so grdo gledali in se zelo jezili. Ugotovili smo tudi, da se je deklica njihove jeze bala in se zelo prestrašila. Deklica Eva je pri tem dodala: »Tudi jaz sem se ustrašila medvedov, ko so bili tako jezni.«

3. 5. 2 IGRAMO SE MEDVEDKE

Po predstavi sva otrokom pustili sceno. Povabili sva jih k igri. Rekli sva jim, da se bodo namesto lutk oni spremenili v medvedke in deklico. Medvedki so dobili ušesa, deklici pa sem naredila čopke. Nekaj otrok se je takoj odločilo, da zaigrajo pravljico. Z najino pomočjo smo razdelili vloge. Otroci, ki niso dobili vlog takoj, so se usedli na stolčke in jih opazovali. Otrok nisva posebej usmerjali. Maja, ki je izbrala deklico, je začela igro. Prišla je k mizi in brez besed sedala na stole. Nato je začela jesti in cmokati z usti. Ko je pojedla, je šla k posteljicam, preizkusila vse tri in se ulegla na najmanjšo. Medvedke sem opozorila, da so že na vrsti. Prišli so do mize in se začudili. Tudi oni niso uporabljali veliko besed, opaziti je bilo bolj kretnje in obrazno mimiko. Vsi so kazali jezo, se grdo pogledovali in s kratkimi glasovi izražali nezadovoljstvo medvedov. Le ko so prišli do postelje, je deček, ki je igral malega medvedka rekel: »Kdo je v moji postelji?« Deklico so nato jezo pogledali. »Ojoj,« je rekla in zbežala.

Otroci so se zamenjali. Gledalci so postali igralci. Opozorili sva jih na besedilo. Poudarek sva dali na medvedjo jezo. »Se spomnite, kako so se medvedi jezili na deklico, kaj vse so opazili, ko so prišli domov in kako so se počutili?« Ko smo na kratko ponovili pravljico, sva se zopet umaknili. Tokrat so bili otroci bolj pozorni na besedilo, vendar pa še vedno niso bili dovolj sproščeni. Uporabili so nekaj več besed, pomagali pa so jim tudi tisti otroci, ki so jih opazovali.

Otroci so se sami javili k igranju. Le nekaj otrok se je pri dramatizaciji dobro znašlo. Sami so si izmišljali besedilo in tudi z obrazno mimiko pokazali jezo. Opazila pa sem, da so bili v zadregi

otroci, ki so drugače živahni in pri komunikaciji nimajo težav. Besedilo so jim prišepetavali drugi. Pet otrok ni želelo igrati, bili so le gledalci.

Pri igri sva bili z vzgojiteljico preveč pozorni na besedilo in tako nehote v otrocih prebudili strah pred izpostavljanjem skupini. Prevečkrat so pogledali proti nama in čakali, kaj naj povedo. Dobro je bila vidna njihova nesproščenost. Že zaradi same dramatizacije brez lutk so čutili večji pritisk in so težje izražali čustva, besedilo pa jih je tu še dodatno omejevalo.

3. 5. 3 LUTKOVNI KOTIČEK Z MEDVEDKI

Pravljico sva z vzgojiteljico zaigrali še z lutkami. Skupaj smo jo obnovili. Pripravili sva poseben kotiček, kamor sva dali plišaste igrače ter ploske lutke. Prav tako sva postavili mizo, pribor, stole ter posteljice. Otroci so lahko sami izbrali lutke in se z njimi prosto igrali. Nekaj otrok je takoj želelo v kotiček. Sami so se dogovorili za vloge in se igrali. Uporabili so več medvedov, kot jih nastopa v pravljici. Sedaj je bila njihova komunikacija bolj sproščena, bolj so se vživeli v igro in tudi njihov govor je bil glasnejši. Jezo so zaigrali tako z mimiko kot tudi z govorom. Vsi medvedki so govorili z jeznim glasom:« Kdo je sedel na mojem stolu, kdo je jedel z mojo žlico, kdo je ležal v moji postelji?» Tudi deklico so dobro prestrašili, ko so se ježno sklonili nad njeno glavo in govorili:« Kdo je to?»

Slika 18: Lačna Mojca

Mislim, da je bila igra z lutkami veliko bolj ustvarjalna in da so se otroci bolj vživeli v vloge in tako lažje izražali čustva. Vsi otroci se niso vključili v igro. Lutkovni kotiček jim je bil na voljo ves teden. Opazila sem deklico, ki se ni želela izpostavljati pred drugimi in se je sama igrala s plišastimi medvedki. Medvedkom je šepetala in jih prestavljala po mizi. Dala jim je jesti in jih položila v posteljice.

Slika 19: Jezni medvedi

Ugotovila sem, da so otroci bolj posegali po plišastih igračah kot po ploskih lutkah. Plišasti medvedki so jim blizu, so mehki in topli. Ko se z njimi igrajo, jih vidijo z vseh strani in tako jih lažje oživijo. Ploske lutke pa so jim bolj tuje in hladnejše. Pozornost so preveč usmerjali v način igranja in tako niso bili ustvarjalni in spontani.

3. 5. 4 VSAK JE KDAJ... JEZEN

Ko smo v jutranjem krogu sedeli na preprogi, sem v sredino na tla položila dve knjigi. Otrokom sem rekla, naj si jih ogledajo in ugotovijo, kako se deklica in deček na sliki počutita. Nekaj otrok

je takoj zaklicalo, da sta jezna. Vprašala sem jih, zakaj tako mislijo. Rekli so, da zato, ker grdo gledata, ker sta huda in besna. Knjigi smo nato skupaj prelistali in prebrali. Ob

kratkih zgodbicah smo se pogovarjali, kako bi mi ravnali, če bi bili v podobnih situacijah. Razmišljali smo, kako bi lahko poskusili obvladati svojo jezo in kako se počutijo drugi, kadar smo jezni. Otroci so pripovedovali doživljanje od doma. »Moja mamica je zelo huda, če ji nagajam,« je rekla Maja. Maj je dodal: »Moja je tudi huda, če zvečer preveč igram igrice na računalniku.« Ob knjigi smo našli veliko dogodkov, kdaj smo lahko jezni in kdaj so drugi jezni na nas.

V sobo je prišla Mojca. Bila je zelo jezna, ker se ji je prijatelj Ježek skril. Otroke je vprašala, če so ga mogoče videli. Otroci so odkimali. Mojca pa je še kar naprej hodila sem in tja po sobi in klicala Ježka. Rekla je, da mu bo dala kazen, ker ji je ušel. Nato je prišla vzgojiteljica z Ježkom v naročju. Mojca je besna stopila k Ježku in ga oštela, kje je hodil tako dolgo. Ježek pa se je igral in zato pozabil na uro. Pogovorili smo se o tej situaciji. Otroke sva vprašali, če je bila Mojca upravičeno huda na Ježka. Večina otrok je rekla, da ni pravilno ravnala, saj se ji Ježek ni nalašč skril, ampak se je le igral. Skupaj smo ugotovili, da se lahko v miru pogovorimo, preden postanemo jezni in tako užalimo druge. Tudi Mojca in Ježek sta se lepo pogovorila. Mojca je Ježku obljubila, da se ne bo takoj razjezila, Ježek pa ji je obljubil, da bo bolj pazil na čas.

Mojca je nato otroke spodbudila k razmišljanju, če so tudi oni kdaj jezni in kako se takrat vedejo. Tisti, ki so želeli, so ji povedali o svojih občutenjih jeze.

Kdaj si jezen?

- Nace: »Bil sem jezen, ko je mami rekla, naj grem v posteljo.«
- Ana: »Kadar mi Maša vzame kakšno igračo.«
- Eva: »Takrat, ko mami reče, naj grem na kosilo, pa nočem.«
- Luka: »Ko mi kdo najljubšo igračo pokvari.«
- Urban: »Ko mi Katja kakšno igračo vzame.«
- Lia: »Ko mamica in ati gresta ven zvečer in nimam mamice in atija zraven.«
- Maja: »Takrat, ko mi mami noče kupiti igrače, ki si jo želim.«

- Jerca: »Takrat, ko mi moj Miha nagaja.«
- David: »Takrat, ko nočem čevljev obuti.«

Kako se vedeš, ko si jezen?

- Jernej: »Jokam se.«
- Eva: »Zaderem se.«
- Lia: »Jokam se. Ko Anuška ne dovoli, da se z njo igram, se jokam in sama igram.«
- Maj: »Derem se tako močno, da se trese cela hiša.«
- Luka: »Ko sem jezen, zbudim mamico.«
- David: »Jezen sem kot parkelj.«

3. 5. 5 KAKŠEN JE NAŠ OBRAZ, KADAR SMO JEZNI

Sedli smo na preprogo. Pred otroke sem položila plišaste medvedke in deklico. Nekaj otrok sem povabila, da zaigrajo zgodbico o jeznih medvedih. Otroci, ki so bili gledalci, pa so imeli nalogo, da dobro opazujejo obraze otrok, ki igrajo. Po igrici smo se pogovorili, kaj smo opazili. Večina otrok je posnemala jezne izraze na obrazih. Spodbujala sem jih, naj tudi z besedami opišejo, kaj so videli. Odgovori otrok so si bili podobni. Največ jih je opazilo grd pogled in stisnjene zobe.

Ob glasbi, ki so jo otroci že poznali, smo se vsi spremenili v jezne medvede. Vodila sem jih do ogledala. Jezno sem se pogledala vanj. Otrokom sem rekla, naj si vsak dobro ogleda svoj jezni obraz, naj sedejo na stole in ga na pripravljen list tudi narišejo.

Slika 20: Anina jeza

Slika 21: Evina jeza

Slika 22: Davidova jeza

Slika 23: Urbanova jeza

Pri večini risbic so otroci jezo upodobili z izrazom na ustih. Narisali so jih s pomočjo krivih sklenjenih ali prekinjenih črt. Večina je narisala tudi velike oči, nekaj jih je podčrtalo z ravno ali lomljeno črto. Nekateri pa so jezo poudarili kar s celim obrazom. Pobarvali so ga z rdečo, oranžno ali modro barvo.

3. 5. 6 PLES JEZNIH MEDVEDOV

Otroci so sedeli na preprogi. Obiskala jih je lutka medved. »Dober dan, otroci,« jih je pozdravil. »Se spomnite, v kateri pravljici nastopam s še dvema medvedoma?« Otroci so takoj ugotovili, da v pravljici o treh medvedih. Skupaj z medvedom smo obnovili zgodbico. Medved je zaigral nekaj odlomkov iz pravljice. Za pomoč je prosil otroke. »Kakšni smo bili medvedje, ko smo našli v hiši nered?« Rekli so, da so bili zelo jezni in hudi, ker je deklica vse razmetala in prevrnila. »Poznam glasbo, ki jo medvedi poslušamo, kadar smo jezni. Bi se spremenili v medvede in zaplesali?« Spomnil jih je, kako so se medvedi v pravljici vedli. Nato jim je rekel, naj zaprejo oči, vzgojiteljica je vklopila glasbo »Ples s sabljami« in postali smo jezni medvedi.

Otroci so bili najprej osredotočeni le na medvedje gibanje. Hodili so počasi, v razkoraku, s široko razprtimi rokami. Žal so ta način gibanja prevzeli po vzgojiteljicah, ki prevečkrat otrokom posredujemo kak stereotip. Otroke tako prikrajšamo, da bi razvijali svojo ustvarjalnost. Čeprav je bila glasba hitra in energična, so otroci le oponašali medvede. Ko se

je glasba končala, je lutka medved rekel, da ni opazil jeznih medvedov. Pogovorili smo se o čustvu jeze in medvedih iz pravljice. Otroci so ugotovili, da je bil njihov ples prepočasen in da so bili medvedi bolj žalostni kot jezni. Medved jih je zopet povabil na ples, le da je imel pripravljena medvedja ušesa in nekaj ploskih lutk medvedov. Z vzgojiteljico sva tistim otrokom, ki so želeli plesati, razdelili ušesa in lutke.

S tem, ko sem jim razdelila ušesa, sem jih usmerila v medvedje gibanje. Otroci so se pogledali v ogledalo in se tako lažje vživeli v medvede. Žal pa sem s tem zatrla ustvarjalnost in izvirnost. To so klišeji, po katerih pri delu z otroki prevečkrat posegamo. Otrokom tako onemogočimo, da bi preko raznolikih dejavnosti sami iskali rešitve za izziv, ki jim ga postavimo. Tako delamo škodo otrokom, ki bi s primerno motivacijo razvijali svoj način izražanja.

Pri ponovnem plesu so bili medvedi bolj hitri. Njihove oči so ježno gledale, zobe pa so stiskali skupaj in zraven renčali. Tisti, ki so imeli na glavi ušesa, so hodili v medvedjem gibanju in ježno mahali z rokami. Otroci z lutkami pa so se med seboj drezali in se zaletavali eden v drugega.

Nekaj jih je z lutkami plesalo po prostoru. Z njimi so se vrteli, skakali in jih dvigovali visoko v zrak.

Ples z lutkami je v otrocih prebudil večjo domišljijo. Bolj so se vživeli v vlogo jeznih medvedov, uporabljali so kratke glasove in jezo kazali z mimiko obraza.

3. 6 ČUSTVO ŽALOST

3. 6. 1 PRAVLJICA ZVEZDNI TOLARJI

V pravljico zvezdni tolarji nas je popeljala lutka Mojca. Otroke je povabila na stole in jih spodbudila k poslušanju. Vzela je knjigo. Ob ilustracijah je doživeto pripovedovala pravljico.

Govori o deklici, ki je izgubila starše in dom. Ostala sta ji le obleka in košček kruha. Ker pa je bila dobrega srca, je med otroke in ubogemu starčku razdelila še tisto, kar je imela. Ko se je stemnilo, je sredi gozda ostala popolnoma gola in sama. Takrat pa so se ji z neba vsuli zlati tolarji. Njena dobrota je bila poplačana.

Lutka je otroke s pripovedovanjem motivirala za razmišljanje o občutjih, ki jih zasledimo v pravljici. Pravljico smo ob ilustracijah obnovili. Lutka je otrokom približala počutje deklice s primerjavo iz vsakdanjega življenja. Vprašala jih je, kako bi se počutili, če bi ostali sami doma, brez mame, očeta in igrač, s katerimi se najrajši igrajo. Najbolj pogumni so takoj zaklicali, da bi bili žalostni in bi jih bilo strah. »In kako se je počutila deklica?« je vprašala Mojca. Skoraj vsi otroci so rekli, da je bila žalostna. Lutka jih je nato vodila skozi zgodnico, v kateri poleg deklice nastopajo tudi revni otroci in starček. Otroci so jih s pomočjo slik opisovali. Ugotovili so, da je bil starček lačen, otroke pa je zeblo. Spomnili smo se, da veliko otrok nima toliko hrane, oblek in igrač, kot jih imamo mi. Luka je nato rekel: »Ker niso imeli hrane in tople obleke, so bili zelo žalostni. Deklica pa jim je pomagala in postali so veseli.« Nato smo se pogovarjali o deklici, ki je zaradi dobrote ostala čisto brez vsega. Otroke je Mojca napeljala k razmišljanju, kako se je po vsem, kar je naredila, počutila. Nekateri so bili mnjenja, da je bila žalostna, nekaj pa, da je postala vesela, ker je pomagala drugim. Da smo ugotovili, kako se je deklica počutila, smo zopet prebrali

tisti del pravljice, ko deklica pride v gozd. Izvedeli smo, da je bila deklica kljub temu, da je ostala brez vsega, zadovoljna. Pomagala je ubogim in zato ji je bilo lepo.

3. 6. 2 VSAK JE KDAJ...ŽALOSTEN

V jutranji krog sem prinesla dve knjigi. Otrokom sem rekla, naj dobro poslušajo zgodbici, ki ju bom prebrala. Prva je govorila o fantku Omarju, do katerega so bili vsi hudobni, ko je začel hoditi v šolo. Dražili so ga in zmerjali. Med odmori mu niso dovolili, da bi se z njimi igral. Druga zgodbica pa je govorila o deklici Anji, ki je imela doma pravega zajčka Belka. Podarila ji ga je babica. Vsak dan se je z njim igrala. Potem pa je Belko zbolel. Odnegli so ga k živinozdravnici, vendar ga ni mogla pozdraviti. Umrli je.

Skupaj smo zgodbici obnovili. Vprašala sem jih, kako sta se fantek in punčka počutila ob tem, kar sta doživela. Ana je rekla: »Slabo.« Fantek Maj je dodal: »Fantek je bil sam.« »Ja, v šoli ni imel prijateljev, da bi se skupaj igrali, » sem nadaljevala. »Kako bi se vi počutili, če se v vrtcu nihče ne bi hotel igrati z vami?« Deklica Jerca je rekla: »Žalostni bi bili.« »Kaj pa se je zgodilo deklici Anji?« Maja je takoj rekla, da ji je bilo hudo, ker je zajček umrl.

Nato smo skupaj prelistali še eno knjigo, ki govori o žalosti nekega fantka. Prebrali smo, kako se počuti, kadar je žalosten, kaj vse ga lahko užalosti in kaj naredi takrat, da se bolje počuti. Knjigi sta otroke spodbudili k razmišljanju. Začeli so pripovedovati o svojih doživetjih. Rekla sem jim, naj pomislijo, kdaj so žalostni, kaj jih užalosti in kaj takrat naredijo.

Kdaj si žalosten?

- Maj: »Kadar gre mami na žurko.«
- Manca: »Ko se v trgovini izgubim.«
- Luka: »Ko sta ati in mami na mene huda.«
- Lovro: »Ko mi mami vzame traktor.«
- Maja: »Ko ne dobim bombona.«
- Ana: »Ko mi Maša nagaja.«

- Jerca: »Ko mi Miha vzame knjigo.«

Kaj narediš, ko si žalosten?

- David: »Igrat se grem.«
- Eva: »V sobo grem risat.«
- Nejc: »Spat grem.«
- Larisa: »Jokam se.«
- Maja: »Zaprem se v sobo.«
- Maj: »Grem v sobo, se zaprem in grem spat.«
- Ana: »Grem sestavljat kocke.«

3. 6. 3 KAKŠEN JE NAŠ OBRAZ, KADAR SMO ŽALOSTNI

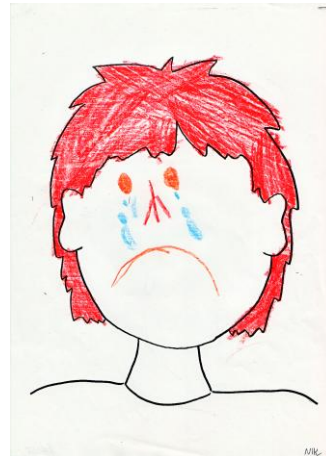
Vzgojiteljica se je z otroki igrala sprostilno igrico, ki so jo že poznali. Sedeli so v krogu. V tišini je vsak otrok z nasmehom pobožal svojega soseda, tako da se je sklenila prijateljska veriga. Medtem sem jaz z lutko Mojco zapustila sobo. Stala sem pri vratih in z jokom oživila lutko. Otroci so kmalu slišali jok in opozorili vzgojiteljico, da pri vratih nekdo joka. Ta je

odprla vrata in za vrati zagledala Mojco. Povabila jo je k otrokom. Lutka je še kar naprej jokala in začeli so jo spraševati, zakaj joka. Zanimivo je bilo, da so obrazi otrok v hipu postali otožni. Nekaj otrok jo je začelo tolažiti in božati. Mojca se je nato le pomirila. Povedala je, da je žalostna, ker se Ježek noče igrati z njo.

Pogovorili smo se, zakaj je bila Mojca žalostna. Vprašala sem jih, kako so ugotovili, da je žalostna. »Ker se je jokala,« so skoraj v en glas rekli otroci. »Kakšen pa je žalosten obraz, bi znali pokazati?« Otroci so takoj našobili usta in povესili oči. Nekateri so se pretvarjali, da jokajo. »Sedaj pa se pogledajte v ogledalo in svoj obraz narišite.«

Slika 24: Jakova žalost

Slika 25: Nikova žalost

Slika 26: Renatina žalost

Slika 27: Karinina žalost

Risbice otrok so si bile podobne. Najbolj opazna so bila usta. Vsi otroci so jih narisali obrnjena navzdol. Oči so se razlikovale po velikosti, večina pa je narisala tudi solze.

3. 6. 4 IZDELALI SMO TELESNE LUTKE

V igralnico sem prinesla velike kose trdega papirja – kartona. Otroci so bili zelo radovedni, kaj bomo delali z njim. Povedala sem jim, da bomo naredili velike lutke in da mi bodo pri tem pomagali. Usedli smo se v krog. Vprašala sem jih, če so že kdaj slišali za telesne lutke in če kdo ve, kakšne so. Otroci so me nekaj časa gledali. Da bi jih spodbudila k razmišljanju, sem jim pokazala ročno lutko in razložila, zakaj se tako imenuje. Skupaj smo ugotovili, da jo damo na roko, ki jo tudi oživi. Pogovarjali smo se, kaj je telo in kakšna lutka bi imela lahko tako ime. Odgovori otrok so bili zanimivi. Deček Lovro je rekel: »Lutka, v katero se oblečemo.« Miha je dodal: »Tako kot maskare.« Ko sem jih še spraševala, je deklica Maja rekla: »Lutka, ki ima velike roke in noge.« Pohvalila sem otroke in jih prosila za pomoč pri nastajanju lutk.

Slika 28: Barvanje telesne lutke

Karton sem položila na tla. Da smo dobili obliko lutk, sem prosila nekaj otrok, da so se ulegli na karton. Vsakega posebej sem obrisala. Ko sem izrezala obrise, so me otroci takoj opozorili, da moramo narediti lutki še oči, usta, lase, obleko... Pripravili smo mize, barve, vodo in čopiče. Tisti, ki so želeli, so pričeli z barvanjem. Najprej smo pobarvali podlago, nato smo narisali obraz. Za lase smo izbrali volno. Posebnost lutk je bila obleka. Prilagodili smo jo pravljici Zvezdni tolarji. Glede na vlogo lutke smo kombinirali obleko z blagom in barvanjem. Nekaj oblek smo izrezali iz blaga. Za pritrditev na lutko smo uporabili »mačka«.

Slika 29: Barvanje lutke

Lutke so nastajale cel teden. Otroci so se menjavali, tako da so pri izdelovanju lahko sodelovali vsi. Nekaj jih je barvalo, nekaj pa jih je pomagalo striči volno za lase. Pri tem sva jih z vzgojiteljico ves čas vodili. Blago sva oblikovali sami, saj je bila naloga za otroke prezahtevna. Na lutko in blago sva pritrdili »mačka«, da smo jo lahko slekli in oblekli. Otroci so bili nad lutkami navdušeni. Veliko jim je pomenilo, da so sodelovali pri izdelavi. Komaj so čakali, da se z njimi zaigrajo.

Slika 30: Lutki naredimo lase

3. 6. 5 UPRIZORITEV PRAVLJICE ZVEZDNI TOLARJI

Z vzgojiteljico sva pripravili vse, kar smo potrebovali za igranje pravljice. Narediti sva morali še »tolarje« in »kos kruha«. Izrezali sva jih iz trdega kartona. V kabinetu sva našli nekaj dreves, ki so predstavljala gozd, in postavili sceno. Otroke sva povabili v naše »gledališče«. Za motivacijo nama je priskočila na pomoč lutka Mojca. Otroke je spomnila na ubogo deklico, ki je ostala brez vsega, a ker je bila dobrega srca, jo je čakalo presenečenje. »Vas zanima kakšno?« »Ja,« so v en glas rekli otroci. Zazvonil je zvonček in predstava se je začela.

Da sva otroke še bolj pritegnili k pozornosti, sva v predstavo vključili še glasbo. Izbrali sva umirjeno, počasno glasbo Franza Schuberta »Kvintet v A – duru«. Otroci so glasbo že poznali, saj smo jo poslušali, ko smo se prvič pogovarjali o čustvih.

Igrala sem z lutko, ki je predstavljala siroto deklico, vzgojiteljica pa je igrala vse ostale vloge. Uboga deklica je najprej srečala starčka. Ker je bil lačen, mu je dala kos kruha. Zatem jo je dohitel deček. Zeblo ga je v glavo. Dala mu je svojo kapo. Ko je šla dalje, je srečala deklico. Bila je brez majice. Tudi njej je pomagala. Potem je srečala deklico brez krilca in ji dala svojega. Na koncu je imela le še srajčko in tudi to je dala nekemu dečku, ki jo je prosil zanjo. Vsi so se ji lepo zahvalili. Klub temu, da je ostala popolnoma gola, je bila zadovoljna, ker je pomagala ubogim ljudem. Ko pa je takšna prišla v gozd, je nenadoma na sebi začutila lepo novo srajčko, z neba pa so začeli padati zlati tolarji. Pobrala je tolarje in zaplesala. Povabila je tudi vse prijatelje, ki jih je srečala na svoji poti. Spremljala jih je vesela glasba Jacquesa Offenbacha »Pariško življenje«, katero so otroci tudi že poznali.

3. 6. 6 IGRA S TELESNIMI LUTKAMI

Z vzgojiteljico sva uredili kotiček, kamor sva postavili telesne lutke in vse, kar sva uporabili pri igranju pravljice »Zvezdni tolarji«. Otroke sva povabili k igri z lutkami. Ker je bilo zanimanje za igro v kotičku veliko, sva otroke po znakih, ki jih ima vsak otrok, razdelili v skupine. Otroci so si sami razdelili vloge. Ker je določeno lutko želelo imeti več otrok hkrati, smo se dogovorili, da je skupina večkrat zaigrala pravljico in tako je imel vsak možnost menjave lutke. Nekateri so se kar

dobro vživeli v vloge. Zanimivo je bilo, da so si med seboj pomagali. Nekaj otrok je zaporedje nastopajočih dobro poznalo, tako da so sami poklicali tistega, ki je bil na vrsti. V enih skupinah so vloge pomešali, kljub temu pa so pravljico zaigrali do konca.

Slika 31: Sirota deklica in deček brez kape

Opazovala sem njihov način izražanja čustev. Na začetku so imeli težave pri hkratnem držanju lutke in govorjenju. Telesne lutke zahtevajo celotno igro, od telesne drže do obrazne mimike. Te lutke predstavljajo pot h »gledališki« igri, saj se otrok za njo skriva pred gledalci, s tem pa izgubi strah pred nastopanjem. Ker je bila igra s takšnimi lutkami zanje nekaj novega, so komunicirali z drugo lutko tako, da so pogled usmerili v otroka, ki je animiral lutko. Kljub temu jim je bila lutka v pomoč, saj jim je bila nekakšen izziv. Tudi najbolj zadržana deklica Marina in fantek David sta se vključila v igro. Lutko sta oživila le z gibom.

Pri ustvarjanju dialogov sva jim v začetku pomagali, nato pa so nekateri tudi sami ustvarjalno dodajali besedilo. Večina otrok je govorila s kratkimi besednimi zvezami, nekateri pa so že tvorili stavke.

Njihovi dialogi so si bili zelo podobni. Po večkratnem opazovanju igranja sem zapisala njihovo interpretacijo pravljice »Zvezdni tolarji«.

»Dober dan«, je rekel starček, ki je srečal deklico. »Dober dan«, mu je odgovorila. »Lačen sem, daj mi kruh.« »Izvoli.« »Hvala.« Nato jo je srečal deček in rekel: »Dober dan, mi daš kapo, zebe me?« »Dober dan, izvoli.« »Hvala.« Nato je srečala deklico brez majice. »Dober dan, zebe me, mi daš majico?« »Dober dan, izvoli.« »Hvala.« Ko je šla naprej po poti, je srečala deklico brez krilca. »Dober dan, mi daš krilce, tako me zebe?« Deklica ji je rekla: »Dober dan, izvoli.« »Hvala.« Na koncu je srečala še dečka. Rekel je: »Dober dan, zebe me, mi daš svojo srajčko?« »Dober dan, izvoli.« Ko je deklica prišla do gozda, ji je eden od otrok, ki je stal za drevesom, metal tolarje, drugi pa ji je oblekel novo srajčko. Nato so se zbrali vsi nastopajoči in veselo zaplesali.

Slika 32: Sirota deklica in deklica brez krilca

Pozorna sem bila na njihovo obrazno mimiko ter ton in barvo glasu. Nekateri otroci niso kazali značilnosti žalosti, bolj so bili pozorni na samo igranje z lutko. Osredotočili so se na držo in gibanje. Večina pa je na obrazu kazala žalost, glas so imeli tih, počasen in proseč. Iz načina igranja je bilo razvidno, da so zgodnico razumeli in dobro prikazali žalost.

Kotiček s telesnimi lutkami smo imeli štirinajst dni. Pri prvem srečanju z lutkami je bila igra vezana le na pravljico, čez čas pa se je razvila v spontano igranje. Z lutkami se je hkrati igralo le nekaj otrok, včasih dva ali eden. Zanimivo je bilo opazovati njihovo igro, v kateri so si spontano izmišljali dialoge. Igra je bila bolj živahna in sproščena, saj je v njej zaživela njihova domišljija. Z lutkami so se radi igrali. Presenetili so me tudi bolj mirni in tihi otroci, ki so se prav tako vključili v igro z ostalimi otroki.

3. 7 ČUSTVO VESELJE

3. 7. 1 PRAVLJICA ROKAVIČKA

Pravljico Rokavička sva z vzgojiteljico zaigrali z lutkami. Za lutkovni oder sva uporabili mizo, na katero sva postavili veliko papirnato rokavičko. Lutke sva si razdelili, tako da sva izmenjaje nastopali.

Pravljica govori o izgubljeni rokavički, v kateri so našle dom živali. Zunaj je bilo hladno, zato jih je zeblo. Prva jo je opazila žabica, nato miška, pa zajček, lisica in volk, nazadnje pa še medved. Ker pa je bila rokavička pretesna za vse, se je raztrgala. In živali so ostale brez doma.

Lutkovno igrico je gledala tudi Mojca. Otrokom je zastavila nekaj vprašanj. Spomnili smo se vseh živali, ki so v mrzli noči našle svoj dom v rokavički. »Kako so se živali počutile, ko so našle rokavičko, v kateri so se pogrele in zaspale?« Maja je rekla: »Vesele so bile.« Nik pa je dodal: »Ni jih več zeblo.« »Kaj pa se je zgodilo na koncu?« Otroci so pokazali na medveda, zaradi katerega se je rokavička strgala.

3. 7. 2 VSAK JE KDAJ...SREČEN

Sedeli smo v krogu, iz roke v roko pa je potovala knjiga. Vsak si je ogledal prvo stran. Ko je pripotovala k meni, sem otroke vprašala: »Kaj mislite, o čem govori ta knjiga?« Otroci so bili nekaj časa tiho. »Kakšna se vam zdi deklica na sliki?« »Vesela,« so zaklicali otroci. Knjigo sem položila na tla, tako da so jo lahko vsi videli. Skupaj smo jo prelistali. V njej smo našli zgodbici Klare in Jana. Klara je bila deklica, ki je imela zelo rada zabave. Za rojstni dan je pripravila posebno zabavo in bila zelo srečna. Fantka Jana pa sta starša presenetila z obiskom morja. Tisti dan je zelo užival. Skakal je čez valove in iz peska zgradil piratsko ladjo. Bil je vesel, da je dan preživel ob morju.

Slika 33: Pogovor z Mojco

Ob knjigi smo se pogovarjali o čustvu sreče in veselja. Spoznali smo, da srečo lahko tudi delimo, na primer z nasmehom, če pomagamo drugim,...Vprašala sem jih, kaj mislijo, kdaj smo v naši

skupini najbolj veseli. Lia je rekla: »Ko se lepo igramo.« Maja je dodala: »Če si posodimo igrače.« Nejc je rekel: »Če se ne tepemo in se imamo radi.«

Vse to je poslušala tudi lutka Mojca. Prišla je med otroke in rekla: »Dober dan, zelo sem vesela, ko slišim, kakšni želite biti. Takrat, ko se lepo igrate, ste pravi prijatelji.« Otroci so se Mojci nasmejali in jo lepo pozdravili. »Najlepši ste, ko ste nasmejani. Ali ste velikokrat veseli?« Otroci so prikimali. Mojca pa je nadaljevala: »Kdaj ste najbolj veseli in kaj takrat delate?« In otroci so lutki Mojci povedali svoja razmišljanja o veselju.

Kdaj si vesel?

- Manca: »Ko se s prijatelji igram.«
- Eva: »Kadar grem v kakšno trgovino z mamico, pa kadar se lahko skupaj z Ano gugam.«
- Lia: »Ko telovadim.«
- David: »Ko se z Erikom in atijem driblam.«
- Maja: »Ko grem v picerijo Pod lipo.«
- Jerca: »Kadar mi nihče ne nagaja.«
- Nik: »Kadar prideta mamica in oči.«

Kaj delaš, ko si vesel?

- Luka: »Igram se z Janom.«
- Lia: »Grem na gugalnice.«
- Maja: »Igram se v svoji sobi.«
- Ana: »Skačem po trampolinu.«
- Larisa: »Igram se z igračami.«
- Staša: »Smejem se.«

3. 7. 3 KAKŠEN JE NAŠ OBRAZ, KADAR SMO VESELI

Vzgojiteljica je otrokom rekla, da ji je Mojca povedala, da ima zanje presenečenje. Otroci so v pričakovanju pogledovali po sobi, da bi zagledali Mojco. Ker je niso našli, so jo začeli klicati. Prihitela je k otrokom: »Kaj pa se je zgodilo, da me tako glasno kličete?« Otroci so ji z nasmehom rekli, da ima zanje presenečenje. »Že veste?« »Ja, vzgojiteljica nam je povedala.« Mojca je nadaljevala: »Res je, toda presenečenje sem skrila nekje v sobi in vi ga morate najti.« Otroci so ga takoj začeli iskati. Kmalu so pod omaro našli rdečo vrečo in jo z navdušenjem nesli Mojci. Sedli smo na preprogo in skupaj pogledali, kaj se skriva v njej. Ko je Mojca potegnila iz vreče čokolado, so nekateri od veselja kar zaploskali. Ko so jo pojedli, smo se Mojci zahvalili in ji zapeli pesmico »Ko si srečen«.

»Kakšen je naš obraz, kadar smo veseli?« Otroci so se začeli smejati, nekateri so veselje pokazali tudi z gibi. »Tako je, kadar smo veseli, je naš obraz nasmejan.« Pripravila sem jim obris obraza, v katerega so narisali svoje vesele obraze.

Slika 34: Jernejevo veselje

Slika 35: Majino veselje

Slika 36: Urbanovo veselje

Slika 37: Lukovo veselje

Iz risbic ni bilo težko uganiti, za katero čustvo gre. Vsi so poudarili usta. Bila so nasmejana, velika in odebeljena. Nekatere deklice so očem narisale tudi trepalnice in tako polepšale obraz.

3. 7. 4 NAREDILI SMO ROČNE LUTKE

V vrtcu smo imeli veliko barvnega filca. Z vzgojiteljico sva se odločili, da naredimo iz njega ročne lutke za pravljico »Rokavička«, v kateri nastopajo različne živali.

V jutranjem krogu je otroke obiskala Mojca. Pokazala jim je filc in jih prosila, če bi ji pomagali narediti lutke. Otroci so bili nad predlogom navdušeni. Da ne bi katere od živali pozabili, smo jih ponovno poimenovali. Vsak otrok je sam izbral žival in naredil svojo lutko.

Slika 38: Lepljenje lutk

Pri izdelavi sva jim z vzgojiteljico pomagali. Izrezali sva osnovno obliko, nato pa sva jih vodili. Sami so izbrali barvo lutke. Vsakega posebej sva vprašali, kaj vse bo potrebno narediti za žival, ki si jo je izbral. Večina otrok je sama izrezala ušesa, oči, gobček, brke in usta, nekaterim pa sva pomagali. Pri lepljenju niso imeli večjih težav.

Otroci so bili nad svojim izdelkom navdušeni. Nekateri so naredili več lutk. Takoj ko so bile narejene, so se z njimi zaigrali.

3. 7. 5 DOMIŠLJIJSKA IGRA Z NAŠIMI LUTKAMI

Lutke smo postavili na omaro, tako da so bile otrokom dosegljive. Izbrali so si kotiček pri manjšem fotelju, h kateremu so postavili mizo.

Igra je bila spontana in vsak se je vživel v svojo vlogo. Izmišljevali so si lastne dialoge. Opazila sem, da so bili bolj živahni otroci nekakšni vodje, ki so vodili potek igre. Določali so vloge ostalim, bolj mirnim otrokom. Včasih je prišlo do manjših nesoglasij, kdo se bo s kom igral. Z vzgojiteljico nisva posegali v igro, pustili sva jih, da so sami rešili problem. V igro so vključili vsa čustva, ki smo jih spoznali. Ko se jih je igralo več skupaj, se je njihov govor prekrival. Posebno, če je bilo v skupini več živahnih otrok. Ko pa so bili zraven tihi otroci, je ponavadi govoril le eden ali dva, ostali pa so lutko animirali le z gibi. Presenetilo me je, da so se v igro takoj vključili skoraj vsi zadržani otroci. Lutko so sprva animirali le z gibi, sem ter tja pa so se vključili tudi v pogovor, pa čeprav le s kakšno besedo.

Opazila sem fantka, ki se ni želel izpostavljal. Izbral si je lutko, se usedel na fotelj in se z njo pogovarjal. Fantek se je težko vključeval v igro z ostalimi, ob lutki pa je sprostil notranje napetosti, saj ga je »poslušala« in z nevsiljivostjo v njem »zbudila« zaupanje. Takoj ko je opazil, da ga gledam, je obraz sramežljivo skril za lutko.

Slika 40: Pogovor z lutko

Lutke so otrokom pritegnile pozornost. Mislim, da jim je veliko pomenilo, ker so jih naredili sami. Z njimi so se radi igrali in s tem razvijali svojo domišljijo. V njihovi igri se je opazila spontanost izražanja čustev. Razpoloženje v njihovi komunikaciji se je menjavalo. Od živahne in glasne, do mirne in tihe, igrali so v gibanju ali pasivno in s tem svoje občutke izražali le preko telesne mimike.

3. 7. 6 IGRAJMO SE ROKAVIČKO

Ko so igro z ročnimi lutkami osvojili, sva jim ponudili dramatizacijo pravljice »Rokavička.« Za sceno sva uporabili prevrnjeno mizo, poleg katere sva postavili drevesa. Pred mizo sva dali aplikacijo rokavičke.

Igralni prostor je lahko čisto preprost. Pomembno je, da vsebuje samo najnujnejše aplikacije. Vse ostalo otroke lahko moti. Pozornost s tem usmerijo v predmete, ki ne igrajo bistvene vloge. V primeru pravljice »Rokavička« drevesa ne bi bila potrebna.

Slika Slika 41: Igramo Rokavičko

Otroci so si sami izbrali lutke. Določili so igralce in gledalce, ki so se menjavali. Sprva sva nekaterim pri besedilu pomagali, kmalu pa so postali v dialogih ustvarjalni in so samostojno uprizorili lutkovno igrico. Njihov govor se je razlikoval glede na besedni zaklad, spretnost komunikacije in odprtost do nastopanja.

Spontano so se v skupini razvili vodje, ki so določali vloge in potek igranja. Opazila sem njihovo odločnost pri komuniciranju z ostalimi. Vključili so tudi bolj zadržane otroke, saj so jih na nevsiljiv način privabili k igranju. Ti so začutili sproščenost in se tako spontano vključili v igro. Opazovala sem deklico, ki se je težko vključevala v skupinsko igro. Težave je imela pri izpostavljanju v skupini. Z lutko v roki pa je postala bolj samozavestna. Sama je vzela svojo lutko in se priključila otrokom. Čeprav je bil njen govor tih, sem začutila, kako se je vživela v svojo vlogo.

Slika 42: Žabica in rokavička

Večina otrok se je pri igranju zabavala. Komaj so čakali, da so bili na vrsti. Zanimanje za »Rokavičko« je trajalo ves teden.

3. 8 LUTKOVNI KOTIČEK

3. 8. 1 OŽIVIMO LUTKE

V sobi sem uredila lutkovni kotiček. Zbrala sem lutke, ki so nas spremljale pri spoznavanju čustev, in tiste, ki so že bile v vrtcu. Otroci so takoj opazili, da je v sobi nekaj novega. Skupaj smo si ogledali kotiček. Večina otrok se je takoj želela igrati. Z vzgojiteljico jih nisva usmerjali, pustili sva, da se je igra razvijala spontano.

Slika 43: Lutkovni kotiček

Otroci so si lutke najprej ogledali. Spomnili so se, v kateri pravljici so nastopale. Najbolj željni igre so takoj izbrali svojo najljubšo. Z vzgojiteljico sva pripravili nekaj preprostih scen. Prevrnili sva mize, pomaknili fotelj naprej, tako da so lahko za njim nastopali, z določenimi lutkami pa so se igrali kar pri mizi. Vsi otroci se niso takoj odločili za igro z lutkami. Bolj zadržani otroci so bili sprva le gledalci ali pa so si izbrali svojo lutko in se z njo spogledovali.

Prostor za igro so si izbrali sami. Nekaj otrok se je zaigralo že v kotičku, drugi so se porazgubili po celi igralnici. Zanimivo je bilo, kako so se skupine igrale z lutkami iste vrste, si izbrale »oder« in si izmišljale krajše dialoge. Ko je nekaterim zanimanje upadlo, so se jim pridružili drugi otroci, ki so igro nemoteno nadaljevali. Igrali so se v paru, pa po trije, štirje ali več. Opazila sem nekaj otrok, ki so lutko oživel sami. Hodili so po prostoru in si izmišljali monologe.

Tudi najbolj zadržani otroci so našli kotiček, kjer so se vživeli v določeno lutko. Večinoma so se igrali sami ali v manjših skupinah. Presenetila je deklica, ki se ponavadi ni hotela izpostavljanjati. Z lutko se je počasi približala dvema deklicama, ki sta jo takoj sprejeli k igri. Njuni lutki sta jo

začeli spraševati, deklica pa jima je odgovarjala. Na njenem obrazu je bilo mogoče opaziti sproščenost.

Igra se je razlikovala od skupine do skupine, odvisno od otrok, ki so bili vanjo vključeni. Kjer je bilo več živahnih otrok, se je komunikacija prepletala, več je bilo manjših konfliktov in dinamika govora je bila bolj pestra. V manjših skupinah je bil tempo igranja počasnejši. Vsebinsko so se opirali na vsakdanje dogodke doma in v vrtcu. Deklice so povečini uprizarjale družinsko življenje, ne glede na to, ali so bile živalske ali človeške lutke. Dečki pa so se vživljali v naravo lutk. Izmišljali so si zgodbe iz živalskega sveta, strašili z duhci ali pa se vživeli v lik, ki ga je predstavljala lutka. Opazila sem, da so si izmišljali krajše zgodbe. Hitro so spreminjali tematiko, posebno če je v igro prišel drug otrok, ki se je spontano vključil v pogovor.

Slika 44: Domišljajska igra

Nekateri so uprizarjali pravljice, ki so nas spremljale pri spoznavanju čustev. Izbrali so iste lutke, s katerimi smo že igrali. Sami so poiskali prostor, naredili preprosto sceno in uprizorili lutkovno predstavo.

Med igro so otroci spontano izražali svoja čustva. Ta so se ves čas prepletala med seboj. Pri večini se je razpoloženje hitro menjavalo.

Nekaj domišljajskih iger sem med opazovanjem zapisala. Pozorna sem bila na izražanje čustev, telesno mimiko, govor in spontanost pri igri.

- Deklici Ana in Maja sta si izbrali ročni lutki. Deklico in ježka. Skrili sta se za mizo, pogrnjeno z rjuho, in se nekaj časa opazovali. Maja je začela z lutko počasi poplesavati in Ana se ji je pridružila. Ko sta se srečali, sta se zasmejali in pozdravili. »Dober dan, kako ti je ime?« je vprašala Maja. »Ježek Piko sem,« je odvrnila Ana. Maja je spraševala naprej: »Kam pa greš?« »Domov.« Nekaj časa sta tiho hodili sem ter tja. Majina lutka se je nato zaletela v ježka: »Hop, hop.« Tudi ježek je začel skakati vanjo in obe sta se smejali. Z lutkama sta se začeli hitro premikati levo in desno. Gibanje sta spremljali z glasom »lalala«.

Slika 45: Deklica in ježek

Deklici sta bili sprva zadržani. Maja je vodila pogovor, ki pa je bil kratek. Z gibanjem lutk sta se sprostili. Uživali sta pri zaletavanju lutk in veselje izrazili s smehom in petjem.

- Lia in Eva sta z nogavičnimi lutkami zlezli za fotelj. Lia si je izbrala lik medveda, Eva pa je imela na vsaki roki lutko psa. Izmišljali sta si preprost dialog. »Kaj si danes jedla?« je vprašala lutka medvedka. »Krompir.« »Kaj si pa ti jedla?« je nadaljevala lutka psička. »Najprej sem jedla cvetačo in kroglice.« Eva se je spogledala s svojima lutkama in rekla:

»Midva sva pa potem jedla »pohanega« medveda.« Lutka medvedka se je nato ulegla in naglas zazehala. Psička pa sta še nekaj časa skakala okoli medvedka in nekaj mrmrala.

Slika 46: Medvedek in psa

Igra deklic je bila sproščena. Z lutkami sta uživali. Njuni vlogi sta bili enakovredni.

- Trije dečki so si izbrali prstne lutke z morskimi motivi. Luka je imel na prstih hobotnici. Prva je rekla drugi: »Kje je morski pes, ga bova kar opekla?« »Ne vem.« Mimo pride Nace z morsko zvezdo: »Dober dan, kaj delata?« »Čakava morskega psa.« Takrat pride morski pes. Hobotnica ga opeče in reče: »Ha ha ha, opekla sem ga, ha, ha.« Morski pes se skrije pod mizo. Pride še rak in tudi njega opeče. Ta se ustraši in zbeži. Hobotnica pa kliče za njim: »Pridi, pridi, da te opečem.« Morski pes in rak se vrmeta in rečeta: »Pojedla te bova, ha, ha, ha.« Stečeta za hobotnicama. Začnejo se prerivati in suvati, dokler se vsi ne skrijejo pod mizo.

Igra dečkov je bila živahna. Najbolj je izstopal deček s hobotnicama. Bil je nekakšen vodja skupine. Ostali so se spontano vključevali v pogovor. Deček z morsko zvezdo je bil nekoliko bolj zadržan, vendar se je kljub temu sproščeno zaigral. Čutiti je bilo prepletanje čustev veselja, strahu in na koncu jeze. Besedilo so se izmišljali glede na naravo lutk.

- Nekaj otrok se je igralo z duhci. Z njimi so prosto plavali po prostoru. Oglašali so se z »uuuuu, uuuuuu, auuu,...«. Nato je mednje prišel »hudobni duh« in jih prestrašil: »Aaaaa, auuuu,...«. Ostali so se hitro poskrili za fotelj in vpili: »Joj, joj, joj, skrijmo se, strašni duh je prišel.« Ko je bilo vse tiho, so zopet priplavali in mirno plesali s tihim tuljenjem »uuuuu, euuuu, ...«. Kmalu se je veliki duh vrnil in zaklical: »Jaz sem, strašni duh, auuu, auuuu, ...«. Duhci so se »prestrašeni« hitro razbežali in poskrili.

Slika 47: Igra z duhcem

Tudi tu otroci niso predhodno dorekli poteka igre. Pri plesu z duhci sem opazila njihovo sproščenost. Lahkotno so se gibali po prostoru in z mirnimi gibi vodili svojo lutko. Posebno sem bila pozorna na njihove reakcije ob prihodu »hudobnega duha«. Gibanje je bilo hitro, postali so glasni, na obrazih pa so zaigrali izraz strahu. Pri igri so se zabavali, saj jim koncentracija kar nekaj časa ni pojenjala.

Kotiček jim je bil na voljo dva tedna, tako da so se lahko zvrstili prav vsi otroci. Nekateri so se v kotičku zadrževali več časa in pri tem izživljali svojo ustvarjalnost. Tudi zadržani otroci so večkrat obiskali kotiček. Izbrali so si lutko, si našli intimni kotiček in se z njo igrali. Vedno bolj so se vključevali tudi v igro z ostalimi otroki. Njihova zadržanost se je skrila za lutko in tudi njim je uspelo spontano izražanje svoje ustvarjalnosti.

3. 8. 2 IGRAJMO SE LUTKOVNO PREDSTAVO

V kotičku so bile tudi vse lutke, s katerimi smo preko pravljič spoznavali čustva. Tudi z njimi so se zelo radi igrali. Sami so si razdelili vloge in s svojimi besedami uprizorili pravljico.

Predlagali sva jim, da pravljič zaigramo tudi ostalim otrokom v vrtcu. S predlogom so se takoj strinjali. Ker je bilo zanimanje veliko, smo se odločili, da zaigramo dve predstavi. Tako smo lahko vključili vse otroke, ki so želeli nastopati. Z razdelitvijo vlog smo imeli nekaj težav, saj so se želje otrok med seboj prekrivale. Z vzgojiteljico sva zato sami izbrali otrokom vloge. Vključili sva vse, tudi zadržane otroke. Večina otrok je animirala lutke. Nekateri so igrico spremljali z inštrumenti, s katerimi so pričarali gibanje živali pri Rokavički. Nekaj otrok pa je igrico obogatilo z metanjem tolarjev in z novo haljico za ubogo deklico pri Zvezdnih tolarjih.

Skupaj smo izbrali pravljič. Odločili smo se za Zvezdne tolarje in Rokavičko.

Slika 48: Zvezdni tolarji

Da je bilo presenečenje za ostale otroke večje, smo izdelali vabila. Vsaka skupina je dobila svoje vabilo. Otroci so bili zelo vznemirjeni, ko smo se pripravljali na predstavo. Komaj so čakali dan, ko so se lahko predstavili prijateljem. Postavili smo preprosti sceni. Dan prej smo pravljič zaigrali sami, da smo ju obnovili.

Na dan lutkovne predstave smo takoj po zajtrku pripravili prostor. Postavili smo stole in blazine. Kmalu so pričeli prihajati otroci. Naši igralci so bili že pripravljeni. Zapel je zvonček in prva predstava se je začela.

Slika 49: Rokavička

Igranja so se lotili zelo resno. Drug drugega so spodbujali in si pomagali. V predstavah so zelo uživali. Čutiti je bilo njihovo sproščenost. Dobro so se vživeli v vloge in izražanje čustev. Iz obrazov ni bilo težko prepoznati razpoloženja. Gledalci jih niso motili in obe predstavi so dobro odigrali. Posebno sem bila pozorna na mirne otroke. Svoje vloge so odigrali zelo dobro. Tudi pri njih ni bilo čutiti nobenega strahu pred nastopanjem.

Ob aplavzu se je na njihovih obrazih narisal nasmeh. Bili so ponosni, da so prvič samostojno uprizorili lutkovno predstavo.

Slika 50: Mali lutkarji

4. ZAKLJUČEK

V svoji nalogi sem raziskovala spontano izražanje otrokovih čustev. Z zgodbico Piščančka Pika smo spoznali štiri osnovna čustvena stanja: strah, jezo, žalost in veselje. Zgodbica nam je bila v pomoč pri razvijanju zavedanja naših čustev. Ob povezavi zgodbe z igranjem lutk, poslušanjem glasbe, plesom, mimiko obraza in pantomimo sva z vzgojiteljico otrokom približali svet čustev.

Sprva so bili otroci pri dejavnostih večinoma zadržani. Težko so se sprostili. Nekateri so se raje umaknili in bili le opazovalci. Pri gibanju so posnemali drug drugega, le redki so bili ustvarjalni.

Z vzgojiteljico sva se jim približali z lutkama Mojce in Ježka. Čeprav sta bili zanje novost, so ju takoj vzljubili. Obiskovali sta jih vsak dan in otroci so ju komaj čakali. Obe z vzgojiteljico sva bili še posebej pozorni do zadržanih otrok. Tudi tem otrokom sta lutki pritegnili pozornost. Sprva so ju le opazovali, kmalu pa sta tudi njim privabili nasmeh.

Ob pravljičah smo začeli s spoznavanjem vsakega čustva posebej. Da bi bolje razumeli naravo čustev, smo se preko pravljičnih likov, zgodb in predstav o njih veliko pogovarjali, si ogledovali ilustracije, se ob mimiki opazovali v ogledalu in se risali. Z glasbo sem jih spodbujala k čimbolj doživetemu izraznemu plesu in spontanemu gibanju. Opazila sem, da se je v igro vključevalo vedno več otrok, postajali so bolj sproščeni in ustvarjalni.

Največ časa pa smo posvetili lutkam. Z vzgojiteljico sva jim predstavili lutke s preprostimi lutkovnimi predstavami, z izdelovanjem lutk in lutkovnimi igrami.

Trudila sem se, da bi otroci čimbolj začutili lutko, njeno energijo in dinamiko čustev. Z doživeto zaigranimi pravljičami sva v otrocih prebudili razna občutja. Opazovala sem njihove reakcije pri določenih čustvenih stanjih. Pri pravljičici »Bavbav« sem ustvarila zvočni efekt, pri katerem so otroci začutili strah. Pri »Treh medvedkih« so se odzivali z obrazno mimiko jeze. Pri »Zvezdnih tolarjih« sva jim že z glasbo pričarali žalostno vzdušje in opazila sem njihove žalostne poglede. Pri »Rokavički« sva potencirali veselje in nekateri otroci so zraven ploskali in se smejali.

Ob prvem stiku z lutkami so bili otroci nekako »izgubljeni«. Lutko so bolj opazovali, le nekateri so se z njo tudi pogovarjali. Večina svojih čustev ni mogla izraziti. Besedni zaklad je bil skromen, saj jih je omejevala utesnjenost. Počasi se je vedno več otrok odpiralo lutki. Začeli so jo raziskovati. Vsaka najina predstava jim je bila dobra motivacija. Želeli so se igrati z istimi lutkami kot midve. Pravlјice so zaigrali na svoj izviren naćin.

Posebno so bili ponosni na lutke, ki so jih izdelali sami. Vsi so ęeleli imeti svojo. Pri ustvarjanju so bili izvirni in vztrajni. Komaj so ęakali, da se z njimi zaigrajo. Izbrali so si koticęke, kjer so ustvarjali kratke lutkovne zgodbice. lutka jih je povezala v komunikacijo in sodelovanju.

Tudi zadręani otroci so se poćasi zaćeli vkljućevati v igro. Nekateri so poiskali koticęek, kjer so našli intimni stik z lutko. Ko so se v igri sprostili, so se zaćeli vkljućevati k ostalim otrokom. ęeprav niso bili gostobesedni, sem opazila njihovo igrivost.

Razlika v naćinu izraęanja ćustev od zaćetka pa do konca naęega raziskovanja je bila precejęnjša. Pri većini otrok je bila sprva v ospredju zadręanost. Kljub temu, da jim je lutka kmalu postala blizu, so imeli kar nekaj ćaasa teęzave z izraęanjem. Ko so preko iger zaćutili lutko in njeno preprostost, so odprli pot domięljiji in s tem zavedanju svojih obćutij.

Moja predvidevanja ob igri z lutkami so se uresnićila. Otroci so se vkljućevali v dejavnosti in ob ustvarjanju z lutkami bolj spontano izraęali svoja ćustva. Vživljali so se v posamezne lutkovne like in si izmięljali krajęe dialoge, v katerih so se menjavala ćustvena stanja strahu, jeze, ęalosti in veselja.

Ob analiziranju igre otrok sem lahko potrdila postavljene hipoteze. Lutke in njene animacijske zmoęnosti so pripomogle k izraęanju ćustev in k bolęji komunikaciji z okoljem. V skupini je bilo ćutiti sproćeno in ustvarjalno vzduęje. Zanimanje za igro z lutko je bilo veliko. Otroci so z veseljem vzeli lutka v roke in se prepustili svoji domięljiji.

LITERATURA

- Armstrong, T. (2000). Prebudite genija v svojem otroku. Tržič: Učila.
- Goleman, D. (1997). Čustvena inteligenca. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Hayes, Orrell (1998). Psihologija. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Horvat, Magajna, (1987). Razvojna psihologija. Ljubljana: DZS.
- Jurkowski, H. (1998). Zgodovina evropskega lutkarstva. Novo mesto: Kulturno umetniško društvo Klemenčičevi dnevi.
- Kavčič, T., Fekonja, U. (2004). Čustveni razvoj v zgodnjem otroštvu; v: Razvojna psihologija. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Korošec, H. (2006). Animacija lutk in otrokovo gibanje; v: Borota, B. idr.. Otrok v svetu glasbe, plesa in lutk. Koper: Pedagoška fakulteta Koper.
- Korošec, H. (2003). Lutke in gledališka igra kot oblika simbolne igre; v: Sodobna pedagogika, št. 2, str. 190-204. Ljubljana.
- Korošec, H., Majaron, E. (2002). Lutka iz vrtca v šolo. Zbornik prispevkov iz teorije in prakse. Ljubljana: Pedagoška fakulteta v Ljubljani.
- Kovačev, A. N. (2004). Značilnosti in funkcije emocij ter njihov vpliv na socialno dinamiko. Ljubljana: Visoka šola za zdravstvo.
- Majaron, E. (2006). Animacija lutk in otrokovo gibanje; v: Borota, B. idr.. Otrok v svetu glasbe, plesa in lutk. Koper: Pedagoška fakulteta Koper.
- Majaron, E. (2006). Čarobna moč lutke; v: Borota, B. idr.. Otrok v svetu glasbe, plesa in lutk. Koper: Pedagoška fakulteta Koper.
- Majaron, E. (2000). Lutka – idealna povezava didaktičnih smotrov; v: Revija Lutka, št. 56. Novo mesto: KUD Klemenčičevi dnevi.
- Majaron, E. (1987-88). Marioneta kraljica lutk; v: Pionir letnik 43. Ljubljana: Mladinska knjiga TOZD Založba.
- Marjanovič Umek, Zupančič (2001). Psihologija otroške igre. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Marjanovič Umek, L. (2004). Razvoj čustev in temperament ter osebnost v obdobjih dojenčka in malčka; v: Razvojna psihologija. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Musek, J. (1996). Psihologija. Ljubljana: Educy.

Paljetak, L. (1991). Lutka v prostoru in času; v: Lutka v prostoru in času. Maribor: Festival Otrok in umetnost.

Pečjak, V. (1965). Poglavlja iz psihologije. Ljubljana: DZS.

Smrtnik Vitulić, H. (2007). Čustva in razvoj čustev. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Trefalt, U. (1993). Osnove lutkovne režije. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije.

Varl, B. (1997). Ploske lutke. Šentilj: Aristej.

Varl, B. (1997). Ročne lutke. Šentilj: Aristej.

Varl, B. (1995). Lutke na palici. Šentilj: Aristej.

Varl, B. (1997). Mimične lutke. Šentilj: Aristej.

Varl, B. (1997). Maske. Šentilj: Aristej.

Wilks, F. (2001). Inteligentna čustva. Kranj: Ganeš.

Vec, T. (2005). Komunikacija – umevanje sporazuma. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše.

Zupančič, M. idr. (1999). Razvojnopsihološke značilnosti različno starih otrok ob vstopu v šolo. Ljubljana: i2 založba.

Županić Benić, M. (2009). O lutkama i lutkarstvu. Zagreb: Leykam international.